

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
KATEDRA PSYCHOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sexuální orientace, genderový
vývoj a gender-role behavior dětí
homosexuálních rodičů:
systematická review

Bakalářská práce

Jiří Ammer

Vedoucí práce: Mgr. Jan Širůček, PhD.

Brno 2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu literatury.

Brno, 5. 5. 2014

Děkuji především mému vedoucímu práce, doktoru Širůčkovi, za motivaci, příkladné odborné i lidské vedení a celkové zpříjemnění procesu psaní. Dále mamince a Zuzce za motivaci a Mírovi za naslouchání, neutuchající podporu a sílu pokračovat dál. Díky taky patří Vojtovi za korekci a morálně-emoční usměrňování.

OBSAH

Abstrakt.....	1
Úvod.....	2
Společenský zájem a odborná reflexe.....	2
Společenský zájem	2
Odborná reflexe.....	5
Definice konstruktů	7
Sexuální orientace	7
Gender	8
Gender-role behavior a sexuální orientace.....	9
Teoretické přístupy ke zkoumání sexuální orientace a genderového vývoje.....	10
Psychoanalytická teorie.....	10
Environmentální a behaviorální přístup.....	10
Teorie sociálního učení.....	11
Teorie kognitivního vývoje.....	11
Biologické teorie	12
Jiné teorie.....	12
Shrnutí	13
Metody	15
Výzkumný soubor	15
Kritéria výběru	15
Výběr vzorku	16
Analýza studií	17
Popis a hodnocení studií.....	17
Převody velikostí účinku	19
Výsledky	21
Výsledky studií	29
Sexuální orientace a sexuální chování.....	29

Genderový vývoj a gender-role behavior	32
Diskuse	38
Literatura	45

ABSTRAKT

V rámci empirické části systematické review o sexuální orientaci, genderovém vývoji a gender-role behavior potomků homosexuálních rodičů bylo nalezeno a zhodnoceno třináct studií publikovaných mezi roky 1986 a 2014 v recenzovaných periodících (jedna belgická, jedna nizozemská, čtyři britské a sedm ze Spojených států). 11 z nich zkoumalo potomky lesbických matek, 1 potomky gay otců a 1 potomky obou skupin. Dohromady bylo pomocí rozhovorů, testů a dotazníků zkoumáno 499 potomků homosexuálních rodičů ve věku 1-44 let a 990 potomků heterosexuálních rodičů jako kontrolní skupina. I přes metodologické nedostatky (nízká externí validita, neadekvátnost metod nebo jejich nízká validita a reliabilita či jiné porušení interní validity výzkumu) a chybějící informace některých studií z výsledků vyplývá, že potomci homosexuálních rodičů se neliší v sexuální orientaci a gender-role behavior od potomků z tradičních rodin. Potomci lesbických rodičů jsou ale sexuálně flexibilnější a méně zasažené genderovými stereotypy. Výsledky o potomcích gay otců jsou v této oblasti nedostatečné.

Klíčová slova: děti, potomci, lesby, gayové, homosexuální, stejnopohlavní rodiny, sexuální orientace, gender-role behavior, genderový vývoj, review.

Thirteen studies published between 1986 and 2014 in peer-reviewed journals wrote about sexual orientation, gender development and gender-role behavior of offspring of same-sex parents (one Belgian, one Dutch, four British and seven North American). Eleven of them examined offspring of lesbian mothers, one on offspring of gay fathers and one on both. The studies encompassed a total of 499 offspring of same-sex parents 1 to 44 years old and 990 offspring of heterosexual parents as a control group, who were assessed by interviews, tests or questionnaires. Even though some studies were methodologically insufficient or incomplete (low external validity, inadequate or low-reliability and low-validity methods, or other disruption of internal validity), we can say from their results that offspring of homosexual and heterosexual parents are the same in sexual orientation and gender-role behavior and that offspring of lesbian mothers are sexually more flexible and less affected by gender stereotypes. Results of gay fathers and their offspring are insufficient.

Keywords: children, offspring, lesbian, gay, homosexual, same-sex parents, sexual orientation, gender-role behavior, gender development, review.

ÚVOD

V posledních letech se v České republice stává aktuální otázka, zda povolit adopce homosexuálním párům. Tato otázka je kladena v několika kontextech a odpovědět na jakýkoliv z nich není jednoduché, přestože spolu všechny souvisí. Jedním z nich je kontext legislativní, který vytváří právní uchopení problematiky a zákonné ukotvení statusu rodin vedených homosexuály. Dalším je kontext morální či lidský, v němž si tuto otázku kladou běžní lidé, kterých se týká bezprostředně, okrajově anebo vůbec. A v neposlední řadě je to kontext odborně psychologický. V tomto kontextu pokládají otázku právníci, obyčejní lidé i psychologové, odpovědět na ni mohou však pouze poslední zmínění.

Moje práce nemá být právní analýzou, aby mohla odpovědět v legislativním kontextu, a nemůže být výpovědí všech lidí, proto nemůže odpovědět v kontextu morálním. Může ale přispět k nalezení konečné odpovědi z hlediska psychologického systematickým zkoumáním dosavadního stavu vědeckého bádání. A jelikož nejsem právníkem ani mluvčím všech lidí, ale obyčejným člověkem, mohu si dovolit v některých nezbytných momentech vyjádřit svůj názor nebo alespoň klást další otázky, které by mohly přispět k řešení té původní.

Společenský zájem a odborná reflexe

Společenský zájem

V České republice a dalších moderních (především západních) zemích začíná růst počet dětí, které se narodí do netradiční rodiny. Jako tradiční rodina se dnes často označuje kompletní jednotka, kterou tvoří rodičovský pár: matka a otec a jejich potomci. Nelze ale přehlížet ani ostatní rodiny, které tvoří matky nebo otcové, jenž se svými dětmi rodinu tvoří sami, anebo jiné kompletní jednotky, kde rodičovský pár tvoří dvě osoby stejného pohlaví.

Takovýchto rodin není málo: v roce 2011 proběhlo Sčítání lidu, jehož analýza ukázala, že v domácnostech osob stejného pohlaví vyrůstá 897 dětí, z toho 73 v domácnostech registrovaných partnerů (Český statistický úřad, 2011). Podle názoru Mgr. Zdeňka Slobody, předsedy Platformy pro rovnost, uznání a diverzitu (PROUD), je však počet těchto dětí ve skutečnosti ještě vyšší, protože ne všechny rodiny ve Sčítání přiznaly společnou domácnost (Z. Sloboda, osobní komunikace, 9. 4. 2014). Podle Z. Slobody by situace mohla být podobná jako v Dánsku, kde poslední sčítání lidu ukázalo více jak 3000 dětí, které vychovávají stejnopohlavní páry. Přibližně 5% norských homosexuálů vychovává děti a podobná čísla jsou odhadována pro USA (Anderssen, Amlie, & Ytterøy, 2002).

I přes to se však tyto rodiny musí potýkat se dvěma hlavními legislativními problémy: v některých státech formálně nemají jak vzniknout a pokud již existují, jsou často v právním vakuu. Co se týče prvního problému, po vzoru Nizozemska se v posledním desetiletí přidávají západní státy jako Dánsko, Španělsko,

Spojené království aj., které společnou adopci partnerů legislativně povolují, a tak nevzniká ani problém druhý. Ve státech, jako je Německo nebo Rakousko, sice společná adopce povolená není, ale aby fakticky existující rodiny v právním vakuu nežily, umožňuje legislativa adoptovat partnerovo/partnerčino dítě. Většina států na východ a na jih, včetně České republiky, však neřeší ani jeden z těchto problémů.

Český zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.) stanovuje, že uchazečem o individuální adopci se může stát kdokoli bez ohledu na sexuální orientaci, ale zákon o registrovaném partnerství (č. 115/2006 Sb.) ze skupiny žadatelů o adopci vylučuje registrované osoby. Neexistuje ani možnost adoptovat biologické dítě partnera, což prakticky znemožňuje vytvořit kompletní rodinu, ve které by oficiálně dítě mělo v rodném listě dvě matky nebo dva otce. V praxi to znamená, že pokud se homosexuální ženě narodí dítě, které pak vychovává s partnerkou, je oficiálně matkou jen ona. A pokud například po několika letech společného života zemře, partnerka nemá jakýkoliv právní nárok na svěřeni tohoto dítěte do péče.

V ČR platí zákon, který definuje, že „umělé oplodnění lze provést ženě v jejím plodném věku, pokud její věk nepřekročil 49 let, a to na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto zdravotní službu hodlají podstoupit společně (dále jen „neplodný pár““)“ (§ 6 odst. 1 z. č. 373/2011 Sb.). Čeští zákonodárci tedy definovali, že k umělému oplodnění nesmí přijít homosexuální páry ani samotná žena. Toto povolení podstoupit umělé oplodnění pouze heterosexuálním párům je ale pouhá formalita, protože zmíněný „muž“ nemusí být ani manžel. Argument, že stát chce řešit neplodnost páru a zajistit dítěti stabilní zázemí, je tedy vyvrácen i díky faktu, že na klinice se nezajímají o pozadí rodiny ani o to, jestli stabilní prostředí skutečně bude vytvořeno.

Pokud tedy chce samotná žena podstoupit umělé oplodnění, musí porušit zákon a přijít na kliniku s mužem, se kterým ve skutečnosti netvoří neplodný pár. V tomto případě se jedná o legislativní diskriminaci (nejen) lesbických žen. Můžeme také spekulovat, že pracovníci reprodukčních klinik se pak potýkají s častými vnitřními rozpory, neboť v praxi bývá často jasné, že jde o lesbickou ženu, protože ji ve spoustě případů doprovází na jednotlivé fáze oplodnění její partnerka.

Ještě donedávna bylo v České republice umělé oplodnění jediným způsobem, jakým mohla žena otěhotnět, aniž by znala otce dítěte a dítě mělo v rodném listu uvedeno „Otec neznámý“. V Novém občanském zákoníku se ale automaticky jako otec dítěte uvede právě muž, který podepsal písemnou žádost na reprodukční klinice, což je další krok k zákonem podpořenému znevýhodnění situace lesbických žen v ČR.

Téma homosexuálních adopcí je v České republice čím dál aktuálnější a diskutovanější: před rozpuštěním poslanecké sněmovny v roce 2013 byly dvěma skupinami poslanců předloženy nezávislé návrhy zákonů, které měly umožnit homosexuálům adoptovat děti (popř. adoptovat dítě biologické matky-partnerky); prostor této otázce věnují i média (např. sledovaný diskuzní pořad Máte slovo s M. Jílkovou); jako tezi k diskuzi si adopce homosexuálními páry zvolili i organizátoři Masarykových debat v Brně. Vychází stále více zpráv, pod nimiž probíhají často bouřlivé diskuze. Z Obrázku 1 a 2 je patrné, že někteří lidé mají poměrně jasnou představu o tom, jaký vliv má sexuální orientace rodičů na sexuální orientaci dětí, a z Obrázku 1 také to, že v odborné komunitě českých psychologů se najdou takoví, kteří tuto představu podporují.

OBRÁZEK 1

Ukázka diskuze pod článkem o homoparentalitě. Idnes.cz

[Redacted] 99431

homosexualové by neměli mít děti protože prostředí ovlivňuje sexuální orientaci a všechny jejich děti pak budou také homosexuální, vzdyt je to hruza, za chvíli bychom tady pak měli jen same buziky

+1 / -1

[Redacted] 34889

když se podívám na různé homosexuální pochody i na homosexuály v televizi tak je jasné, že nemůžu vychovávat děti, které pak taky budou buzeranti. Říká to i přední český psycholog Jeroným Klímeš, takže se tady vy všichni homolobbisti uklidněte, vaši rodiče jsou asi taky skrytí homosexuálové, jinak byste nemohli být tak teplí, jak jste. Je přece jasné, že když křesťani rodiče mají malé křesťánky, budou mít i dvě lesby lesbu. Raději nezminuji pedofílii!

+2 / -3

Zdroj: http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A130821_211032_domaci_jj

OBRÁZEK 2

Další ukázka internetové diskuze pod článkem o homoparentalitě. Parlamentnilisty.cz

Re: Jsou to úchylové. Homosexuálové by neměli adoptovat děti, říká senátor ČSSD, Anonym, 17. 5. 2013
 Souhlasím s panem senátorem. Stejně jako člověk plodí člověka, homosexuál vychová další buzu.
Reagovat

Re: Jsou to úchylové. Homosexuálové by neměli adoptovat děti, říká senátor ČSSD, Tom, 17. 5. 2013
 Proboha vždyť gajové se u nás mají ještě velmi dobře! Víte, proč chtějí adoptovat?? Aby si vychovali další homosexuály!
Reagovat

Zdroj: <http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/poslanecka-snemovna/isou-to-uchylove-Homosexualove-by-nemeli-adoptovat-deti-rika-senator-CSSD-272090/diskuse>

Vyvstává otázka, proč je legislativní situace homosexuálních rodičů v ČR taková, jaká je. Vysvětlení je hned několik. Až do roku 2006, kdy nabyl účinnosti zákon o registrovaném partnerství, nebylo možné ani oficiální soužití dvou homosexuálů. Legislativa se sice vyvíjí postupně s vývojem společnosti, poslanecká sněmovna však už několikrát hlasovala o zákonech, které mohly povolit společnou adopci homosexuálních párů nebo alespoň adopci dítěte nebiologickým rodičem-partnerem, pokaždé se stejným negativním výsledkem. Důvod byl vždy stejný: zachování tradiční rodiny a rodinných hodnot, ochrana zájmů a zdravého vývoje dítěte.

O prvním při padesátiprocentní rozvodovosti heterosexuálních párů a počtu matek samoživitelek v ČR nemá smysl polemizovat. Co je však pro psychologii zajímavé, jsou právě zájmy a zdravý vývoj dítěte.

Situace ve světě a v České republice je tedy pro rodiny vedené homosexuály nedostačující. Ve většině států světa je obtížné je založit, a pokud již existují, ať už jako produkty předchozího heterosexuálního manželství nebo vzniknou nelegální cestou, jsou často v nepřijatelné právní situaci. Rodiče jsou často diskriminováni a jejich děti mohou být zákonodárci ohroženy více, než jsou si oni ochotni připustit. Je nutno klást otázky, zda je horší, aby dítě vyrůstalo v ústavu nebo u homosexuálních párů, zda je přijatelné, aby dítě při smrti jedné matky fakticky přišlo i o druhou a skončilo v ústavní péči nebo zda mohou být vyřešeny i běžné problémy, se kterými se existující rodiny potýkají (například faktická nemožnost nebiologického rodiče dozvědět se v nemocnici informace o zdravotním stavu dítěte). Pokud by skutečným důvodem této nevyřešené situace byly obavy o zdravý vývoj dítěte, pak je povinností psychologů a dalších odborníků přispět k vyřešení situace a systematickým výzkumem v této oblasti přijít na to, zda dítě vychovávané homosexuálním párem bude ohrožené, zda se bude správně psychicky vyvíjet a prožívat stejnou duševní pohodu jako jeho vrstevníci z tradičních heterosexuálních rodin a také na to, co vlastně ohrožení, správný psychický vývoj a duševní pohoda znamenají.

Odborná reflexe

Výzkum o homosexuálních rodičích začal v 70. letech výzkumy o lesbických matkách, přičemž se zpočátku zaměřoval na matky, které porodily v kontextu heterosexuálního manželství předtím, než vstoupily do lesbického vztahu. Výzkum reflektoval aktuální požadavky amerických občanů, neboť v té době se začaly množit soudní spory o opatrovnictví dětí z párů rozvedených kvůli manželčině lesbické orientaci. Až na výjimky tehdy soudní spory vyhrávali otcové na základě argumentu, že uložení dítěte do péče lesbické matky by nebylo v nejlepším zájmu dítěte (Golombok a Badger, 2010).

První výzkumy se zaměřovaly především na vyřešení obav, že dítě s lesbickou matkou bude šikanováno vrstevníky a bude mít narušený vývoj a psychosociální přizpůsobení. Později se začalo zkoumat, zda děti lesbických matek nemají narušený genderový vývoj, ať už v rámci identity nebo gender-role behavior, a zda od matky v dospělosti nepřijmou také menšinovou sexuální orientaci. Nejdříve byly zkoumanými osobami matky, jejichž děti část dětství strávily v kontextu heterosexuálního vztahu, později lesbické páry, případně lesbické matky, s kterými děti vyrůstaly již od malička. Od poloviny devadesátých let některé výzkumy zkoumají i mužské páry a poslední desetiletí se s rozvíjející legislativou především v některých státech USA zkoumají i homosexuální páry, které své dítě adoptovaly, popř. lesbické matky, které podstoupily umělé oplodnění.

APA (2005) uvádí dvě základní oblasti, ve kterých odpůrci homosexuálních rodin a zastánci rodin tradičních spatřují problém. Obavy těchto skupin se týkají homosexuálů jako rodičů a v první řadě dětí a jejich vývoje. Co se týče homosexuálů jako rodičů, obavy jsou o jejich mentální zdraví (i když byla homosexualita vyškrtuta ze seznamu nemocí před více jak dvaceti lety) a o jejich rodičovské schopnosti. Tyto však nejsou na místě, protože výzkum v této oblasti je až překvapivě konzistentní: lesby a gayové se podle

výzkumů zdají být stejně dobrými rodiči jako heterosexuálové, používají stejné rodičovské techniky a ukazují stejné rodičovské styly (např. Tasker a Patterson, 2007), prožívají stejnou míru rodičovského stresu a ve svých vztazích jsou stejně spokojeni jako heterosexuální rodiče (např. Bos, van Balen, a van den Boom, 2004).

Co se dětí týká, nejčastější obavy jsou o jejich zdravý psychický vývoj, především o psychosociální přizpůsobení, dále o jejich sociální vztahy, především existuje obava z šikanování, a také o jejich správný a nenarušený sexuální vývoj (APA, 2005). Opět je zde velká shoda ve výzkumech o většině těchto předsudků: v různých psychologických testech dopadly děti homosexuálních rodičů stejně jako děti rodičů heterosexuálních, neprokazovaly více problémového chování a nebyly šikanovány více než ostatní (pro přehled viz Goldberg, 2009). U sexuálního vývoje, kde vznikají především obavy o genderovou identitu, gender-role behavior a sexuální preference dětí, zatím všeobecný konsenzus není jasný.

Při počátečním průzkumu literatury v elektronických databázích velmi obtížně narazíte na odborný článek, který jasně potvrzuje obav o sexuálním vývoji dětí. Na co ale pravděpodobně narazíte, je série článků od autora P. Camerona, které víceméně následují jednu strukturu. Například článek z roku 2006, který musí být po bližším zkoumání vyhodnocen jako zpochybnitelný z morálního a etického hlediska a nepříjatelý z hlediska metodologického. K prvnímu: P. Cameron je předsedou Family Research Institute (FRI), jejichž posláním je (dle webu <http://www.familyresearchinst.org/>) „udržovat americký historický morální rámec a tradiční rodinu“ a „vědecky dokázat, že homosexualita je ohrožením pro obecné zdraví“. Zde je patrná přítomnost ideologismu a jisté míry homofobie, která se vyskytuje také v článku. V teoretické části (Cameron, 2006) vychází z velmi malého počtu prací, z nichž některé jsou jeho vlastní a jiné jsou ze 70. let. Zbytek prací (pro-homosexuální) kritizuje např. za nesystematický výběr vzorku nebo „předběžnost závěrů“, sám ale svá data zakládá pouze na třech knihách, které informují o nespécifickým způsobem získaných poznatcích o 77 dětech homosexuálních rodičů. Tento vzorek považuje za „celkem reprezentativní vzorek dětí homosexuálních rodičů.“ Jeho práce také postrádá statistickou analýzu a omezuje se na konstatování: 55 % dcer a 21 % synů leseb bylo homosexuálních, stejně jako 29 % dcer a 17 % synů gayů, přičemž není jasné, jak byla orientace dětí zjištěna. Na závěr konstatuje, že jeho nálezy jasně podporují tvrzení, že homosexuální orientace rodičů má vliv na orientaci dětí.

Schumm (2010) píše, že po vydání Cameronova článku se zvedla vlna kritiky, a on se proto rozhodl vypracovat obsáhlejší analýzu na dané téma. Nutno podotknout, že Schumm je Cameronův podřízený a také se podílel na chodu FRI. K analýze si Schumm vybral 10 knih, z nichž 3 knihy použil již Cameron ve své studii (vyvstává otázka, zda je i přesto studie objektivní). Nikde ale tyto knihy necituje a neuvádí ani jejich název ani způsob jejich výběru. Všechno jsou to narativní studie, podle nichž autor kódoval orientaci dětí jako homosexuální, bisexuální nebo heterosexuální. Píše, že pokud orientace nebyla zmíněna, kódoval ji jako heterosexuální, celkově ale z popisu kódování nevyznívá, jakým způsobem probíhalo a podle čeho konkrétně autor kódoval. Shodu pozorovatele počítal dle souhlasu s kódováním jedné další osoby (jeho studentky). Skrze veškeré složité analýzy, které ve svém výzkumu prováděl, reportuje nesrozumitelným způsobem výsledky, které mají podporovat Cameronovu hypotézu. Základní údaj o srovnání výskytu homosexuality u dětí heterosexuálních a homosexuálních rodičů jen letmo zmíní a nediskutuje: v teorii totiž tvrdí, že „pokud bude velmi vstřícný“, bude u populace heterosexuálních rodičů předpokládat 10 % homosexuálních dětí. V jeho studii jako homosexuální identifikoval pouze 8,4 % dětí, pracuje však

s výsledkem „24 % neheterosexuálních dětí“, do nějž počítá i bisexuály a děti, které si orientací nejsou jisty (tento pojem nikde není definován). Jeho studii proto považují minimálně za znepokojivě nejasnou.

Z předchozích zjištění tedy vyplývá, že je třeba dávat si pozor na ideologické pozadí výzkumníků a zaměřit se na také na jazyk, který používají. Přitom Cameronova i Schummova studie vyšly v recenzovaném odborném časopise *Journal of Biological Science*. I přes všechny výtky ale nelze popřít, že tento protiproud v psychologii existuje – také díky tomu, že přehledové studie ohledně sexuality dětí homosexuálních rodičů nemají zcela jasno. Allen a Burrell (1996) ve své metaanalýze zjistili, že rozdíl v emočním well-beingu a sexuální orientaci dětí vychovávaných homosexuálními a heterosexuálními rodiči není statisticky signifikantní. Stejně tak Goodman, Emery a Haugaard (1998) tvrdí, že „výsledky sociálně-vědních výzkumů ukázaly, že se nemusíme bát o vývoj dětí vychovávaných v rodinách vedených lesbickými matkami,“ (s. 849). Na druhou stranu Baumrind (1995) konstatoval, že dnešní studie ukázaly několik rozdílů mezi sexualitou a genderovým vývojem dětí leseb a dětí heterosexuálů a že výsledky nejsou definitivní. Také Cameron a Cameron (1997) dochází k podobným závěrům: podle nich výsledky výzkumů o sexuální orientaci dětí homosexuálních rodičů zdaleka nejsou konečné a je nutno se postavit za zájmy dítěte.

Otázkou z odborného i společenského hlediska na závěr zůstává, co je to vlastně zájem dítěte, o kterém tak často hovoří zákonodárci a odpůrci homoparentingu. Je „v zájmu dítěte“, aby bylo homosexuální? Je „v zájmu dítěte“, aby bylo bisexuální? Je v jeho zájmu, aby bylo sexuálně flexibilní...?

I když vědecká bádání v oblasti homoparentality mají asi čtyřicetiletou historii, nevzniklo na toto téma příliš mnoho studií. Z těch, které byly provedeny, se ale vzácná většina shoduje na tom, že psychologický vývoj dětí vychovávaných v homosexuálních rodinách není o nic více ohrožen než u dětí z rodin tradičních. Stejně tak nejsou kvůli orientaci svých rodičů děti více šikanovány a jejich vztahy s vrstevníky jsou podobné jako u dětí z tradičních rodin. V čem ale obecná shoda nepanuje, jsou rozdíly v sexuální orientaci, genderovém vývoji a gender-role behavior.

Proto se v této práci zaměřím na tyto tři oblasti zkoumání homoparentality, které se pro odpůrce zdají být stejně důležité jako oblasti ostatní. V následujících částech definuji zkoumané konstrukty, popíšu, jak se v průběhu ontogeneze vyvíjí, a ukáži čtenáři, jak na jejich vztah s rodičovstvím, případně stejnopohlavním rodičovstvím, pohlížejí různé psychologické směry. Následně uvedu, jaký by měla práce na základě získaných poznatků mít účel, a představím metody méj empirické práce, kterou je provedení systematické review existujících studií. Na závěr uvedu výsledky empirické části a budu diskutovat dosavadní zjištění, silné stránky a nedostatky současného výzkumu a navrhnou možnosti zlepšení.

Definice konstruktů

Sexuální orientace

Pojem sexuální orientace tak, jak jej používám v této práci, je přetrvávající vzorec emoční, romantické a/nebo sexuální náklonnosti k mužům, ženám nebo oběma pohlavím. Sexuální orientace je také jedincův

vlastní smysl identity založené na této náklonnosti, odpovídajícím chování a členství v komunitě ostatních se stejnou náklonností (APA, 2008).

I když výzkum ukázal, že se sexuální orientace pohybuje v rámci kontinua od exkluzivní náklonnosti k opačnému pohlaví až po exkluzivní náklonnost ke stejnému pohlaví, běžně se o lidských sexuálních preferencích mluví ve třech kategoriích: heterosexuálové, bisexuálové a gayové nebo lesby, tedy homosexuálové. Někteří lidé však svou nebo cizí orientaci neoznačují vůbec, tedy nepřidělují žádné „nálepky“. Sexuální orientace je pak odlišná od ostatních komponent pohlaví (například biologické pohlaví, genderová identita, genderové role atp.), i když i o ní se často mluví jako o samostatné charakteristice člověka. Tento jednoduchý popis je pravdivý, ale na tak důležitý konstrukt je nutno pohlížet komplexněji. Je třeba o sexuální orientaci mluvit v souvislosti se vztahy s druhými lidmi; je úzce svázána s intimními osobními svazky, které zahrnují potřebu lásky, citové vazby a intimity (APA, 2008). Nejedná se tedy o pouhé sexuální projevy chování.

Vývoj homosexuální orientace jedince je velmi složitý proces, který je ve spoustě případů zakončený tzv. coming outem. Tak se označuje akt přiznání neheterosexuální orientace druhým osobám, například rodičům nebo kamarádům. Někdy se hovoří také o tzv. vnitřním coming outu, tedy aktu vlastního uvědomění si své odlišné orientace. Coming out probíhá u každého člověka jinak a v jiné době, někteří projdou coming outem už v rané adolescenci, někteří až v dospělosti. Záleží na mnoha okolnostech, jako je rodinné prostředí, osobnostní rysy jedince či stigmatizace homosexuality v širším sociálním okolí (Rivers a Noret, 2008).

Kinsey ve svých výzkumech a bádáních zjistil, že prevalence homosexuality je až 10 % u mužů a až 5 % u žen, ale jedna ze tří žen z jeho výzkumu v průběhu adolescence prožila homosexuální zážitky, aniž by se později identifikovala jako bisexuální nebo homosexuální (Kinsey, Pomeroy, & Martin, 1998a, 1998b).

Výzkum také ukázal, že ženy jsou ve své sexualitě velmi proměnlivé. Diamond a Butterwort (2008) se ve svém desetiletém výzkumu neheterosexuálních 16 až 23 let starých dívek/žen několikrát ptali na sexuální orientaci: zda se identifikují jako lesby, bisexuální, heterosexuální nebo „bez škatulky“. V průběhu deseti let změnily svou výpověď dvě třetiny žen alespoň jednou a jedna čtvrtina žen více než jednou.

Gender

V rámci této práce chápu gender¹, neboli rodovou příslušnost, tak, jak jej chápou Blakemore, Berenbaum a Liben (2009):

Slovo *gender* odkazuje na jedincovo anatomické pohlaví nebo na sexuální přiřazení a na kulturní a sociální aspekty toho, co to znamená být mužem nebo ženou. Vlastní pocit či představa jedince o jeho mužnosti (mužskosti) nebo ženskosti se nazývá *genderová identita*. Vnější vyjádření vlastní genderové identity podle kulturních a sociálních očekávání se nazývá *genderová role*. Jedinec jakéhokoliv pohlaví může vystoupit mimo svou genderovou roli (například muž v domácnosti), ale nemůže vystoupit mimo *sexuální roli*, která

---

¹ Kvůli faktu, že spousta klíčových výrazů použitých v této práci nemá zatím v kontextu české psychologie ustálené překlady (např. gender-role behavior, cross-gender behavior), budu v rámci této práce často používat původní anglické výrazy. Pro přehlednost a jednotnost budu tedy i slovo rod (pohlaví) zaměňovat slovem gender.

je vázána na pohlaví (muž nemůže rodit děti). Souhrn několika aspektů, které se v průběhu života vyvíjejí a dohromady tvoří celek, se pak nazývá *genderový vývoj*.

Genderový vývoj má podle Golombok et al. (2003) dva aspekty klíčové a několik vedlejších. Za vedlejší aspekty považují např. preference pro budoucí povolání, postoje k genderu nebo znalost genderových stereotypů. Klíčovými aspekty však jsou genderová identita a *gender-role behavior*. Gender-role behavior neboli chování spojené s genderovou rolí, je takové chování, které odpovídá kulturním a sociálním normám zažitým ve společnosti.

Genderový vývoj se dá pozorovat již od útlého věku: od prvního roku života se ukazují první rozdíly mezi dívkami a chlapci v preferenci hraček; od třetího roku chlapci častěji preferují autíčka, vláčky, pistole a meče, zatímco děvčata mají raději panenky a domečky pro ně, čajové sety atp. (Farr, Forssell a Patterson, 2010). V předškolním věku si pak děti vyvinou poměrně jasnou představu o jejich genderové identitě chlapecké nebo dívčí a často získávají pevnější postoje k genderu sebe i ostatních, přičemž po pátém roku života se jejich genderový vývoj obecně ustálí a identita získá určitou konstantnost, která přetrvá (Blakemore, Berenbaum a Liben, 2009).

Gender-role behavior a sexuální orientace

Existují vědecké výzkumy, jejichž výsledky naznačují existenci vztahu mezi netypickým gender-role behavior v dětství a homosexualitou v dospělosti. Jedná se například o prospektivní studii Zugera (1984), který zkoumal chlapce s poruchou genderové identity. Chlapci, kteří vyjádřili touhu být druhým pohlavím, běžně prokazovali cross-gender behavior (tedy chování, které tradičně přísluší druhému pohlaví) a přátelili se především s dětmi opačného pohlaví, se ve více jak dvou třetinách případů v dospělosti identifikovali jako bisexuálové nebo homosexuálové. V retrospektivní studii Whitama (1977) homosexuální ženy a muži hovořili o svém gender-role behavior v dětství a ve srovnání s heterosexuálním vzorkem se mezi těmito skupinami prokázal rozdíl. Zugerův výsledek sice kvůli klinickému vzorku nelze generalizovat, ale ukazuje možnost takového vztahu. Musíme také vzít v potaz fakt, že velká část homosexuálních účastníků Whitamova výzkumu v dětství neprojevila odlišné cross-gender behavior.

Oba autoři tak ukázali, že může existovat vztah mezi gender-role behavior a sexuální orientací. I když je nutné konstatovat, že ne každý homosexuál v dětství projevoval atypický gender-role behavior a ne každý, kdo tak v dětství dělá, bude v dospělosti homosexuál, z existujících studií můžeme předpokládat, že femininní synové, případně maskulinní dcery v homosexuálních rodinách vykáží homosexuální orientaci v dospělosti pravděpodobněji než dcery a synové v rodinách tradičních.

Teoretické přístupy ke zkoumání sexuální orientace a genderového vývoje

Ve výzkumu sexuální orientace už dlouho figuruje několik možných příčin vzniku homosexuality, dnes se však většinou počítá s možností kombinace některých z nich. Tyto teorie také ilustrují možný vliv rodičů na genderový vývoj.

Psychoanalytická teorie

Jako jedny z prvních uvádí Bailey, Bobrow, Wolfe a Mikach (1995) psychoanalytické teorie, které tvrdí, že se homosexuální jedinci identifikují s rodičem opačného pohlaví. U mužů je podle psychoanalytiků tato netypická identifikace vytvořena kombinací nezvykle blízkého vztahu s matkou a vzdáleného vztahu s otcem. U žen je pak důvodem vzniku identifikace s otcem velmi antagonistický vztah s matkou. Dle Baileyho et al. (1995) později vznikly výzkumy, které (konzistentní s touto teorií) zjistily, že homosexuální muži své otce popisují jako emočně vzdálené a homosexuální ženy popisují vztahy s matkou jako chladné, ovšem tyto výsledky měly v porovnání s heterosexuály malou velikost účinku, a tak je jejich interpretace problematická.

Pokud by tato teorie skutečně platila a byla aplikovatelná i na děti homosexuálních párů, byla by v souladu s případným potvrzením intergeneračního přenosu sexuální orientace u homosexuálních párů a jejich dětí. Například synové lesbických matek by kvůli chybějícímu vztahu s otcem mohli častěji projevit homosexuální orientaci. Nutno ale poznamenat, že psychoanalytické teorie sexuality nejsou současnými vědci příliš podporovány (Fulcher et al., 2008; Averett, Nalavany a Ryan, 2009)

Environmentální a behaviorální přístup

Další možnou cestou, díky které by děti homosexuálních rodičů měly zvýšenou pravděpodobnost homosexuality, je cesta environmentální neboli vliv prostředí. Tato teorie (nebo spíše názor) tvrdí, že destigmatizováním homosexuality se vytváří prostředí, ve kterém jedinci s predispozicí k homosexualitě budou mít jednodušší postavení, a proto se u nich tato menšinová orientace rozvine (Bailey et al., 1995). Podle tohoto názoru je poměrně logické, že být homosexuálem by pro dítě vyrůstající v homosexuální rodině bylo jednodušší, než pro dítě vyrůstající v rodině tradiční, což by mohlo být vysvětlením případného vyššího počtu homosexuálů v rodinách vedených stejnopohlavními páry.

Podobné stanovisko by vycházelo i z behaviorální psychologie, protože homosexuální rodiče méně stigmatizují stejnopohlavní náklonnost a jsou více otevření možnosti, že by jejich děti byly homosexuální, navíc se svými dětmi více diskutují jiné možnosti lidské sexuality, a tak by mohlo chybět negativní posilování (Gartrell, Bos, & Goldberg, 2011). Tento fakt pravděpodobně vychází z vlastní zkušenosti rodičů ve své rodině a s coming outem.

V rámci těchto teorií můžeme konstatovat existenci možnosti, že homosexuálové vytvářejí takové rodinné prostředí, kde se dítě cítí v oblasti zkoumání homoerotických vztahů volněji.

Teorie sociálního učení

O možný vliv sexuální orientace rodičů na vývoj dětí se zajímali také teoretici sociálního učení. Lytton a Romney (1991) považují za důležité pro genderový vývoj dítěte dva procesy: diferenciální posílení a modelování jedinců, především rodičů, stejného pohlaví. Jak píše Golombok a Tasker (1996), tyto procesy se dají aplikovat i na homosexuální rodiny, které podle nich budou vykazovat jiné posilovací vzorce než rodiny tradiční – například lesbické matky budou pravděpodobně méně odrazovat své děti od homoerotických aktivit než heterosexuální matky. Co se týče modelování, podle Golombok a Tasker bude v genderovém vývoji spíše než modelování rodičů fungovat modelování genderových stereotypů, a tak lesbické dcery nepřijmou orientaci svých matek pouhým pozorováním a imitováním; co ale jejich orientaci může ovlivnit, je vytvořená atmosféra v homosexuálních rodinách: dcery a synové stejnopohlavních párů si vytvoří méně rigidní genderové stereotypy a mohou tak být více otevřeni k tvoření homoerotických vztahů (Golombok a Tasker, 1996).

Podle teorie sociálního učení tedy děti homosexuálních rodičů mohou od rodičů prožívat jiné posilování a vytvářet si stereotypy jiným způsobem, čímž se u nich může homosexualita vyskytnout častěji než u dětí z tradičních rodin.

Teorie kognitivního vývoje

Martin (1993) ve své práci popisuje podobný přístup, ve kterém rodičům není přikládána taková důležitost. Z hlediska kognitivního vývoje totiž podle něj dítě ze světa okolo sebe aktivně vytváří konstrukty o tom, co to znamená být chlapcem nebo dívkou, a adaptuje tak své chování tomu, co vidí jako typické pro své pohlaví – důležitými jsou zde tedy opět genderové stereotypy jako zdroj informací o pohlaví. Golombok a Tasker (1996) popisují, že v rámci této teorie by si mladí lidé měli vyhledávat informace v souladu se svojí vynořující se orientací, ať už homosexuální nebo heterosexuální, a budou se identifikovat s takovými vlastnostmi, které jsou v souladu s jejich pojetím sebe jako heterosexuála nebo homosexuála. Větší význam tak v genderovém vývoji mají postoje v širším sociálním okolí, které by dle této teorie v adolescenci ovlivňovalo facilitační (nebo inhibiční) proces objevování vlastních sexuálních preferencí a v mladším věku by se děti učily gender-typed behavior především od svých vrstevníků.

Při platnosti teoretických konstrukcí Martina (1993) a Golombok a Tasker (1996) se dá předpokládat, že širší sociální okolí stejnopohlavních rodičů bude více přijímající ohledně homosexuality a tedy bude facilitovat případnou homosexualitu jejich potomků, celkově však teoretici kognitivního vývoje nepřikládají rodičům velkou roli v genderovém vývoji.

Biologické teorie

Možné genetické vlivy naznačují studie, které našly větší shodu v sexuální orientaci u geneticky identických jednovaječných dvojčat než u dvojčat dvojvaječných (např. Kendler, Thornton, Gilman, & Kessler, 2000). Samotné zjištění neznamená, že existuje specifický genetický vzor pro homosexualitu obecně. Ten ale pro mužskou homosexualitu našli Hu, Magnuson, Hu a Pattatucci v roce 1993 (cit. dle Golombok a Tasker, 1996). Ze 40 párů bratrů, ve kterých oba byli homosexuálové, se u 33 našel stejný znak v malé oblasti chromozomu X, který naznačuje, že by mohl existovat specifický gen spojený s mužskou homosexualitou. Vzhledem k tomu, že u zbývajících 7 párů bratrů tento znak nalezen nebyl, existence takového genu by ještě nutně neznamenala, že jeho přítomnost bude určovat homosexualitu. Autoři navíc přítomnost genu nezkoumali na heterosexuálních dvojčatech, a tak nelze vyloučit možnost, že toto rozložení je stejné v běžné populaci. Posuzovat biologické teorie je ale nad rámec mých kompetencí i nad rámec této práce.

Pokud by se výsledky těchto studií potvrdily, tak by v případě biologického rodičovství sexuální orientace mohla být jedním z faktorů, které by částečně predikovaly homosexualitu potomků.

Na druhou stranu existují studie, na základě nichž se dá soudit, že na sexuální orientaci má vliv také prenatální hormonální hladina. Dittman, Kappes, a Kappes (1992) studovali ženy s kongenitální adrenální hyperplazií (CAH), což je dědičná porucha tvorby životně důležitých hormonů, kdy nadledvinky produkují zvýšené množství testosteronu od prenatálního období. Ženy s CAH se ve studii Dittmana et al. častěji identifikovaly jako bisexuální nebo homosexuální než ženy, které tuto poruchu neměly. Tyto výsledky naznačují možnou souvislost homosexuality s prenatálním vystavením androgenům.

Jiné teorie

Fagot a Leinbach (1995) zjistili, že individuální rozdíly v genderovém vývoji jsou spojeny s postoji rodičů a s dělbou práce mezi partnery. Například děti rodičů, kteří zastávají více konzervativní postoje o záležitostech spojených s genderem a práci si dělí tradičním genderově specifickým způsobem, se dříve učí genderovým stereotypům ohledně sebe i ostatních dětí. Tyto děti pak podle Fagota a Leinbacha mají hlubší genderové stereotypy a více tradiční preference a aktivity spojené s genderem. Tenenbaum a Leaper (2002) ve své metaanalýze zjistili, že rodiče mohou mít vliv na genderový vývoj svých dětí, konkrétně mohou ovlivňovat jejich smýšlení o genderu. Například rodiče se silnými genderově stereotypními a tradičními názory dle těchto poznatků pravděpodobně vychovají dítě, které bude mít podobně zaměřené tradiční smýšlení. Aktuální výzkum (např. Fulcher, Sutfin a Patterson, 2008) ukázal, že postoje lesbických matek k gender-role behavior jejich dětí jsou tolerantnější než postoje heterosexuálních rodičů.

Pokud je tedy prostředí v rodinách vedených lesbickými páry tolerantnější, méně názorově rigidní a méně stereotypní, co se týče smýšlení o genderu (Fulcher et al., 2008), je pak možné, že genderový vývoj jejich potomků bude probíhat jinak než vývoj potomků z tradičních rodin. Toto může být posíleno absencí otce, který v tradiční rodině většinou zastává více konzervativní postoje ohledně genderových rolí než matka a navíc má na utváření takových postojů u dětí větší vliv (Turner & Gervai, 1995). Pokud tedy platí hypotéza ovlivnitelnosti genderového vývoje rodičovskými faktory, můžeme spekulovat, že se u dětí lesbických

matek častěji nevyvine radikální smýšlení o genderu s pevnými hranicemi. To může tyto děti ovlivnit a jejich genderový vývoj a behaviorální repertoár pak nemusí odpovídat zažitým stereotypům (chybí však výzkum na homosexuální otce).

I když se většina zmíněných teorií přímo nezabývá homoparentalitou, teoretizují vliv rodičů na zkoumané proměnné a dají se rozdělit do dvou skupin: teorie, které přisuzují přímý vliv rodičům, a teorie, které přisuzují vliv spíše procesním proměnným, které z typu rodiny mohou vyplývat. Do první skupiny patří psychoanalytická teorie, která se zaměřuje na podobu vztahu s rodiči, přičemž by intergenerační přenos homosexuality platil v případě blízkých vztahů lesbických matek se svými syny kvůli absenci otce. Biologické teorie přisuzují rodičům přímý vliv pouze částečně v případě zkoumání genů spojených s homosexualitou. Hormonální vysvětlení homosexuality by spadalo do zvláštní kategorie. Na pomezí dvou uvedených kategorií je teorie sociálního učení, neboť původně přisuzovali teoretici rodičům přímý vliv, ale při aplikaci jejich poznatků na stejnopohlavní páry zjišťujeme, že vliv by měly spíše genderové stereotypy a tolerantnější atmosféra v širším okolí, ať už pro orientaci nebo genderový vývoj.

Do druhé kategorie přímo spadají environmentální a behaviorální přístupy, podle kterých by přenos fungoval kvůli otevřenějšímu prostředí s absencí negativního posilování. Podle poznatků teorie kognitivního vývoje si děti vytváří konstrukty o genderu z širšího okolí mnohem více, než od rodičů samotných, ale dá se předpokládat, že atmosféra v širším okolí dětí z homosexuálních rodin bude otevřenější a flexibilnější.

I když se teorie neshodují na tom, co má vliv na sexuální orientaci a genderový vývoj, zdá se, že se aplikované poznatky shodují na výsledku: sexuální orientace rodičů bude mít vliv na sexuální orientaci a genderový vývoj jejich dětí, ať už v podobě přímého vlivu strukturálních proměnných nebo v podobě vlivu procesních proměnných spojených s homosexuální rodinou. Jinými slovy, lesbické nebo gay rodiny jsou odlišné svou strukturou (dvě matky, dva otcové), ale mohou být odlišné i rodinnými procesy (např. dělba práce) a tyto odlišnosti mohou mít dle současné teorie vliv na zkoumané proměnné.

Shrnutí

Nejen v České republice, ale i ve světě nejsou homosexuálové přijímáni bez výjimek. I když je situace mnohem lepší, než v minulých desetiletích, stále se jim nedostává stejných práv a lidé o nich drží spoustu stereotypů. Také vlády různých (především ne-západních) zemí nejsou schopné vytvořit anebo odmítají vytvořit takové právní prostředí, které by homosexuály žádným způsobem nediskriminovalo. Diskriminace se projevuje především ve formě odpírání základního práva každého člověka, a to práva na vlastní rodinu. Kromě západních států málokterá země povoluje společnou či individuální adopci homosexuálů a důvodem má být ohrožení zdravého vývoje dítěte. Více než třicet let trvající výzkumné bádání o homoparentalitě ale ukázalo, že většina obav o zdravý vývoj dítěte není na místě. Nepotvrdilo se, že by mezi dětmi homosexuálů a dětmi z tradičních heterosexuálních rodin měly být rozdíly v psychologických či psychiatrických problémech, problémovém chování, psychosociálním přizpůsobení nebo sociálních vztazích. Nejasné jsou ale výsledky o sexuálním vývoji dětí, konkrétně o jejich sexuálních preferencích, gende-

rové identitě a chování spojeném s genderovými rolemi. I když se tento problém dá uchopit z různých teoretických hledisek, ani zde není jasná shoda. Některé teorie tvrdí, že rodiče mají přímý vliv, některé teorie tvrdí, že jejich vliv je minimální. Z aplikovaných poznatků těchto teorií se ovšem zdá, že sexuální orientace rodičů by mohla mít na zmíněné proměnné vliv ať už z hlediska rodinné struktury nebo procesních proměnných.

I přes veškeré zmíněné argumenty jsou to ale stále jen teorie a důležité je, co tvrdí empirické výzkumy založené na reálných informacích o zkoumané populaci. Jako nejdůležitější považuji následující otázku, kterou si tímto také stanovuji jako otázku výzkumnou:

Existuje rozdíl v sexuální orientaci, genderovém vývoji a gender-role behavior mezi dětmi vychovávanými homosexuálními rodiči a dětmi vychovávanými heterosexuálními rodiči?

Na tuto otázku by měla odpovědět moje systematická review, jejímž účelem pro tuto práci je:

- Popsat, analyzovat a interpretovat empirické studie zabývající se danými proměnnými
- Poskytnout přehled existujících studií
- Odhalit problémy současného výzkumu a navrhnout jejich řešení

METODY

Výzkumný soubor

Výzkumným souborem v systematické review jsou výzkumy ostatních vědců, výsledky, které v nich získali, a články, které je popisují. Cílem práce bylo provést systematický průzkum literatury, vybrat vhodné studie pomocí určených kritérií výběru, následně tyto studie popsat, zhodnotit a interpretovat.

Kritéria výběru

Kritéria výběru byla stanovena na základě existující literatury tak, aby ze všech studií zabývajících se homoparentalitou byl vybrán vzorek studií, které se zabývají proměnnými v oblasti zkoumání této review a které poskytnou dostatečně odborné odpovědi na zkoumané otázky.

Do konečného vzorku tak byly zahrnuty pouze studie, které byly původní. Cílem této práce nebylo provést meta-syntézu, proto studie bez primárních dat nebyly zahrnuty. Vyloučeny byly například následující studie: Allen a Burrell (1996), Anderssen, Amlie a Ytterøy (2002), Cameron (2006) a další.

Stejně tak po úvaze autora nebyly zahrnuty studie datované před rokem 1986. Teprve v roce 1992 byla homosexualita vyjmuta z mezinárodní klasifikace nemocí Světovou zdravotnickou organizací (WHO). Dá se tedy předpokládat, že studie datované dříve nejsou z odborného hlediska dostatečné. Protože tomuto kroku musela nutně předcházet určitá kvalifikovaná vědecko-výzkumná zjištění, byla zvolena tolerance, která by nevyloučila příliš mnoho studií. Jak se ukázalo, byly skutečně studie staršího data nedostatečné nejen v teoretickém základu, ale i v praktickém provedení. Také celkový diskurz prací odpovídal nedostatečně rozvinuté úrovni zkoumání tématu. Vyloučené studie zahrnují například: Green (1978) nebo Hoeffler (1981).

Samozřejmostí je, že do studie byly zahrnuty pouze práce, ve které výzkumným vzorkem byly rodiny vedené homosexuály, tedy kompletní lesbické nebo gay rodiny (2 lesby nebo 2 gayové jako rodiče) s dětmi nebo single lesbické matky s dětmi (single gay otcové nebyli součástí žádné studie). Stejně tak byly zahrnuty pouze práce, které se zabývaly alespoň jedním z výzkumných témat: sexuální preference, sexuální orientace, genderový vývoj nebo gender-role behavior.

Vzhledem k omezeným jazykovým možnostem autora byly do konečného vzorku vybrány pouze studie v anglickém jazyce. Vyloučeny tedy byly například studie Halvorsen a Joner (1999) nebo Fond, Franc a Purper-Ouakil (2011). Vhodné studie v češtině nebo slovenštině nebyly nalezeny.

Dále byly zahrnuty pouze studie, kde sexuální orientace potomků byla hodnocena self-reportem, ne reportem rodičů. Toto kritérium bylo zvoleno vzhledem ke komplikovanému procesu coming outu a faktu, že rodič ne vždy musí ve chvíli testování vědět, jaké sexuální preference jeho potomek má.

Dalším z kritérií u studií zkoumajících genderový vývoj nebo gender-role behavior byl věk dítěte: vzhledem ke specifickému vývoji v průběhu prvních měsíců byly zahrnuty pouze studie zkoumající děti starší jednoho roku. U sexuální orientace či sexuálních preferencí bylo kritériem výběru zkoumání potomků starších 14 let kvůli složitému procesu vnitřního i vnějšího coming outu. Věk nutný ke zkoumání sexuální orientace se velmi liší, proto byla zvolena hodnota, která se ve výzkumech vyskytuje nejčastěji.

Původním kritériem bylo také vyloučení studií, ve kterých u zkoumaných dětí proběhla změna rodinného stavu, tedy se nejednalo o plánované rodiny. Důvodem je určení doby, ve které by se případný vliv sexuální orientace na zkoumané proměnné projevil. Utváření genderového vývoje probíhá především v prvních pěti letech života, stejně jako gender-role behavior, a tak by se vliv sexuální orientace rodičů na genderový vývoj a sexuální orientaci potomků (v případě existence jejího vztahu s gender-role behavior) měl projevit především v raném věku. Od tohoto kritéria muselo být v průběhu výběru vzorku upuštěno, neboť počet studií by takto klesl téměř na polovinu. Stejně tak kritérium věku dítěte a self-reportu bylo v některých případech diskutabilní (viz Výsledky a Diskuse).

Výběr vzorku

Výběr vzorku, tedy relevantních studií, probíhal ve dvou fázích pomocí dvou metod výběru. První metodou byl systematický průzkum literatury v dostupných databázích a druhou bylo získávání studií metodou snowballu.

K hledání byla primárně použita databáze Web of Knowledge (Web of Science) vzhledem k možnostem, které poskytuje (impaktované časopisy, seřazení dle počtu citací, okruhy relevantních prací, propracovaný vyhledávací systém). Všechna vyhledávání, která byla provedena v databázi Web of Knowledge, byla posléze provedena také v dalších dostupných databázích – EBSCO, JStor, ProQuest, Science Direct, Wiley Online Library, Cambridge Journals a dalších.

Nejprve byla vybrána klíčová slova na základě teorie a oblastí zkoumání, následně byla postupně přidávána klíčová slova podle klíčových slov použitých v nalezených studiích. Konečný seznam použitých klíčových slov je následující: *lesbian, gay, homosexual*, parent*, famil*, couple(s), mother(s), father(s), children, child, kid, kids, same-sex parent*, planned, sexual orientation, sexual preference, gender, gender identity, gender-role behavior, gender development*. V některých slovech byl použit znak „*“, který nahrazuje další písmena ve slově, například *parent** může nalézt i *parents, parenting* atp. Klíčová slova byla použita v různých kombinacích a množstvích od „*lesbian gay children*“ až po „*same-sex parent* child* sexual orientation*“ nebo „*planned lesbian famil* gender child**“.

V prvním kroku byly v každé databázi při každém vyhledávání vybrány studie, jejichž název alespoň zčásti naznačoval, že by se mohlo jednat o studie relevantní. V druhém kroku byly z těchto studií vybrány studie, jejichž abstrakt naznačoval, že by studie mohly být do výzkumu zahrnuty a konečně třetím krokem bylo přečtení fulltextu, byl-li dostupný, a případné zahrnutí či nezahrnutí do review dle výběrových kritérií. V případě, že studie by dle abstraktu odpovídala kritériím, ale nebyl dostupný fulltext, byly zaznamenány identifikační údaje (DOI, název studie, jména autorů) a byly provedeny jiné pokusy o nalezení (jiná

databáze, vyhledávání pomocí Google). Vyhledávání bylo ukončeno ve chvíli, kdy se zdálo bezpředmětné hledat dále (opakovaly se stále stejné studie, nepřibývaly žádné nové relevantní ani nerelevantní).

Druhou fází výběru byla metoda snowballu, tedy lavinový výběr. Tato metoda se sice používá především pro skryté populace, zde ale byla také velmi vhodná vzhledem k omezenému počtu časopisů, které má Masarykova univerzita a Moravská zemská knihovna (kde vyhledávání také probíhalo) k dispozici. Ve studiích, které byly nalezeny, byly prohledány bibliografie a studie, jejichž název vypadal jako relevantní. Tyto byly zapsány a následně došlo k pokusu o jejich vyhledání. K dohledání nedostupných zdrojů byla také využita facebooková síť Journal of European Psychology Students, kde studenti nabízejí vzájemnou výpomoc při vyhledávání nedostupných zdrojů v často rozsáhlých databázích. Vyhledávání metodou snowballu bylo ukončeno ve chvíli, kdy se okruh zdánlivě relevantních studií z bibliografií vyčerpal.

Celkový flow diagram vyhledávání je uveden v sekci Výsledky.

Analýza studií

Poté, co byl určen konečný vzorek studií (N=13), byly ze studií vytěženy základní informace o vzorku, metodě sběru dat, analýze dat a výsledcích. U každé studie byla z dostupných informací zhodnocena úroveň interní a externí validity, proběhla lehká analýza diskurzu a nakonec byly z výsledků vypočteny jednotné ukazatele velikosti účinku.

Popis a hodnocení studií

K účelu popisu, analýzy a následného publikování byla použita metoda dvojího těžení informací, kde byly ve dvou krocích vybrány relevantní informace ze studií, příp. byly tyto zhodnoceny a rozděleny do kategorií. Tato metoda slouží k tomu, aby se zabránilo publikování nadbytečných informací. V prvním kroku byly ke všem studiím zaznamenány základní údaje do šablony (viz Příloha 1). V druhém kroku byly tyto údaje zjednodušeně uspořádány do dvou výsledkových tabulek – do tabulky deskriptivní a numerické. Zaznamenány/hodnoceny byly následující údaje:

Teorie: Poznámky k teorii byly zapsány v případě, že tato část byla na nezvykle vysoké úrovni nebo naopak byla nedostatečná (např. malý počet zdrojů, velmi staré zdroje, vycházení výhradně z vlastních studií atp.).

Typ studie: Bylo zjištěno, zda se jedná o studii retrospektivní či prospektivní (toto dále není uvedeno, neboť retrospektivní studie se ve vzorku nevyskytovaly), longitudinální či jednorázovou. U longitudinální studie byly zapsány i další informace, především název dlouhodobé studie, rok zahájení a věk dětí při zahájení, aby se zabránilo duplicitnímu uvedení jedné studie.

Země původu vzorku: Pokud vzorek pocházel z více zemí, je uvedena země s většinovým podílem. Tento údaj je zaznamenán kvůli kulturnímu kontextu, který náhled na homosexualitu může ovlivňovat.

Výběr vzorku: Kvůli hodnocení externí validity jsou uvedeny metody výběru vzorku: příležitostný, náhodný nebo lavinový (snowball) a systematický nebo nesystematický. Pro redukci chybějících údajů (N/A) bylo při neuvedení metody výběru provedeno další hledání (u longitudinálních studií) nebo odvození

z dostupných údajů. V prvním kroku bylo také popsáno, jakým způsobem výběr probíhal. Zaznamenána je také návratnost (RR=reponse rate) a o jaký typ zkoumaných osob (či kontrolní skupiny) se jedná (lesbické matky v páru (LM-P), single lesbické matky (LM-S), lesbické matky s různým statutem (LM), gay otcové v páru (GO-P), gay otcové s různým statutem (GO), single heterosexuální matky (SM), tradiční rodiny s matkou a otcem (TR)).

Změna rodiny: Pokud byla dostupná informace o rodinné historii, byla zaznamenána. Nejdůležitější údaj je změna rodinného kontextu, tedy zda se děti narodily v kontextu homosexuální nebo heterosexuální rodiny a kde prožily první měsíce, příp. roky života. Pokud se studie zabývala konkrétním typem rodiny (děti počaté pomocí umělého oplodnění, rodiny s adoptovanými dětmi atp.), byla tato informace také zapsána.

Kontrolní skupina: Zaznamenána velikost kontrolní skupiny, typ rodiny a v prvním kroku míra shody se skupinou zkoumaných osob (v jakých demografických údajích se shodují a v jakých ne).

Věk dětí: V případě, že se věk zkoumaných dětí a dětí z kontrolní skupiny lišil, je uveden údaj pro zkoumané osoby (případy, kdy by rozdíl mohl ovlivnit výsledky, jsou diskutovány). Pokud byly dostupné, byly zaznamenány údaje o věkovém rozsahu, průměrném věku a směrodatné odchylce.

Metoda sběru dat: U každé metody byla zaznamenána měřená proměnná, název metody (pokud existoval) a základní informace o druhu metody (dotazník, test, rozhovor), způsobu administrace (self-report, report matky, otce,...), průběhu měření, validitě a reliabilitě metody. Pokud není uvedeno jinak, jsou udávány údaje o vnitřní konzistenci, tedy *Cronbachova α* . V prvním kroku byla také zhodnocena adekvátnost metody pro měření dané proměnné.

Blindness: Pokud byly dostupné informace, zda respondent věděl, co je cílem výzkumu, byla tato informace uvedena (věděl: blindness ne, nevěděl: blindness ano). Stejný postup byl u tazatele (věděl, kterou skupinu zkoumá: blindness ne, nevěděl: blindness ano) a kodéra (věděl, kterou skupinu kóduje: blindness ne, nevěděl: blindness ano). Zaznamenány byly pouze v případě, že byly explicitně uvedeny anebo se daly odvodit, u zbytku nebyly uvedeny (N/A). V případě, kdy blindness není relevantní (např. u self-reportu 5letých dětí by je cíl studie neovlivnil), je uvedeno ano.

Diskurz: Byla provedena také jednoduchá analýza diskurzu, kdy každá studie byla dvakrát přečtena pouze pro tyto účely a byly zvýrazněny věty či tvrzení, které byly laděny určitým směrem (pro-homosexuální, anti-homosexuální). V druhém čtení byly z těchto vět vybrány pouze ty, které byly laděny explicitně, aby se předešlo subjektivnímu zkreslení. V konečné fázi byl diskurz každé studie popsán jako neutrální (bez explicitně laděných vět), negativní (vymezující se vůči homosexuálům nebo homoparentalitě) nebo pozitivní (v případě jedné studie neúplné udávání výsledků ve prospěch homosexuálních rodin).

Další zjištění, silné a slabé stránky: Pokud studie zkoumala ještě další proměnné (kromě sexuální orientace rodičů), které ovlivňují sexuální orientaci, genderový vývoj nebo gender-role behavior dětí, byla tato zjištění také v prvním kroku uvedena. Proběhlo také zhodnocení a zapsání silných a slabých stránek výzkumu do šablony.

Interní validita: Do hodnocení interní validity byla zahrnuta blindness, adekvátnost metody, diskurz, hrozba sociální žádoucnosti a případný vliv jiných intervenujících proměnných (například nedostatečný věk dítěte). Hodnocení proběhlo v následujících kategoriích sestupně: *vysoká* (bez výtek), *vysoká neúplná* (v případě, že výtky nejsou, ale některé údaje chybí), *s výtkou* (výtka směřující k jedné oblasti hodnocení),

zpochybnitelná (i když by studie mohla být v pořádku, vyvstávají v různých oblastech otázky, které by interní validitu mohly zpochybnit), *nízká* (výtky k několika oblastem, neúplné informace, silné argumenty pro zpochybnění interní validity).

Externí validita: Do hodnocení externí validity byl zahrnut způsob výběru vzorku, návratnost, velikost vzorku a přítomnost kontrolní skupiny. Hodnocení proběhlo sestupně v těchto kategoriích: *vysoká* (systematický výběr, náhodný výběr nebo komunitní studie; vysoká návratnost, velký vzorek nebo bootstrapping, srovnání s kontrolní skupinou), *střední* (příležitostný, nesystematický výběr, středně velký vzorek, vysoká návratnost bez srovnání s kontrolní skupinou nebo nízká návratnost a srovnání s kontrolní skupinou), *nízká* (příležitostný, nesystematický výběr, malý vzorek, nízká návratnost, nesrovnává s kontrolní skupinou). V některých případech kategorizace není tak striktní (například Cameron a Cameron, 1996, mají systematický a náhodný výběr, ale nízkou návratnost a nedostatečné konečné N, proto je externí validita jejich výzkumu hodnocena jako velmi nízká). V případě, kde výsledky nelze z nějakých důvodů vůbec interpretovat, je uvedeno N/A. Hodnocení „velký vzorek“ je relativní vzhledem ke kontextu zkoumání a průměrné velikosti vzorku všech studií.

Převody velikostí účinku

Abychom mohli porovnat váhu jednotlivých výsledků, je nutné vzhledem k různé povaze statistických testů pracovat s velikostí účinku. Pouze v jedné ze všech studií však byla tato hodnota přímo uvedena, proto bylo nutné provést u jednotlivých analýz převody či dopočty. Jako všeobecný ukazatel velikosti účinku bylo zvoleno *Cohenovo d* nejen pro svou univerzálnost a jasnou interpretaci, ale také pro širokou škálu dostupných převodních vzorců. Na následujících řádcích jsou uvedeny vzorce užívané pro veškeré převody v této práci, aby bylo jasné matematické pozadí uvedených výsledků.

KORELACE

V případech, kdy statistickou analýzou byla korelace a výslednou jednotkou *Pearsonovo r*, převáděla se tato jednotka podle rovnice (1).

$$d = \frac{2r}{\sqrt{1-r^2}} \quad (1)$$

ANALÝZA ROZPTYLU

Pro převod výsledků analýzy rozptylu na *Cohenovo d* byl použit koeficient η^2 , ať už se jednalo o ANOVU, MANOVU nebo ANCOVU. Koeficient η^2 totiž nabývá stejných hodnot jako r a stejně se chová, a proto se pro účely této studie dá nahradit místo r do rovnice (1). Pokud koeficient η^2 ve studii uveden nebyl, byl dopočí-

tán podle příslušných vzorců: např. pokud byla uvedena Wilksova λ , pak $\eta^2 = 1 - \lambda$, pokud vůbec, byla použita rovnice (2), kde df_M je počet srovnávaných skupin bez jedné a df_R je celkové N bez počtu skupin.

$$\eta^2 = F \frac{df_M}{Fdf_M + df_R} \quad (2)$$

T-TEST

Hodnota t všech t-testů byla převedena na *Cohenovo d* pomocí rovnice (3).

$$d = \frac{2t}{\sqrt{df}} \quad (3)$$

CHÍ-KVADRÁT

Převod výsledků chí-kvadrátu na *Cohenovo d* byl počítán podle rovnice (4), která je použitelná pro chí-kvadráty s $df = 1$, přičemž žádný z převáděných nenabýval hodnoty $df > 1$. Pokud chí-kvadrát nebyl uveden vůbec, byla v SPSS vytvořena jednoduchá náhradní datová matice podle uvedených frekvencí a byla provedena individuální statistická analýza.

$$d = 2 \sqrt{\frac{\chi^2}{N - \chi^2}} \quad (4)$$

NEPARAMETRICKÁ KORELACE

Ve výsledcích se dále objevila neparametrická korelace s výsledným koeficientem *Kendallovo τ* . Pro tento koeficient byla k převodu na *Cohenovo d* použita rovnice (5), kde se τ převádí na r .

$$r = \sin(0,5\pi\tau) \quad (5)$$

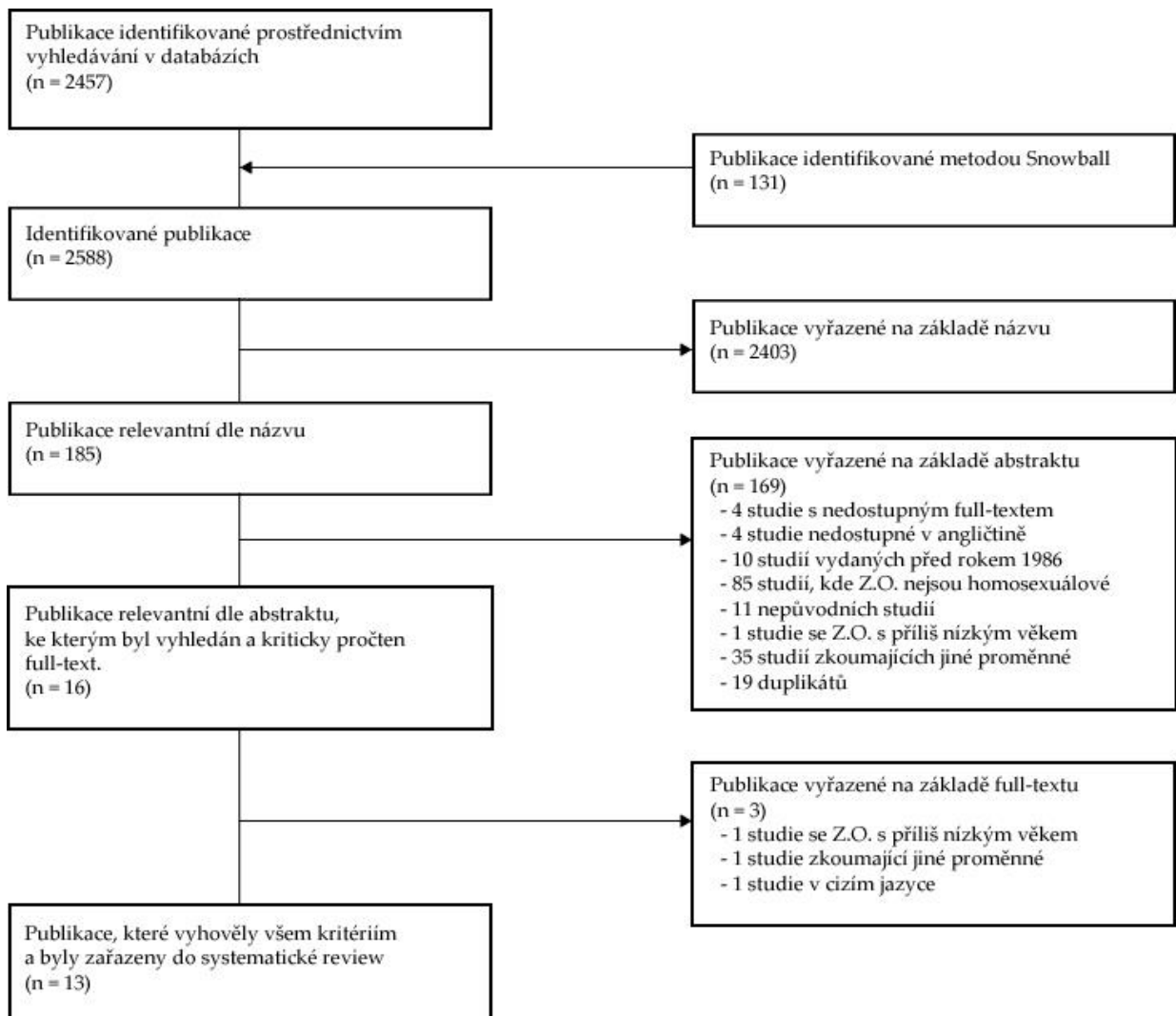
Koeficient r se dále přepočítá na *Cohenovo d* dle rovnice (1).

VÝSLEDKY

Podle uvedených metod výběru a kritérií výběru byl proveden systematický průzkum literatury a bylo nalezeno konečných $n=13$ studií. Tzv. flow diagram, který názorně ukazuje průběh vyhledávání, je uveden níže (Obrázek 3). V tabulkách 1 a 2 jsou zobrazeny výsledky druhé fáze těžení informací, tedy deskriptivní a numerická část. Vysvětlivky jsou k nalezení vždy na konci tabulky a záhlaví tabulek se pro přehlednost na každé straně opakuje. Zvláště numerické výsledky analýz a velikosti účinku je ale třeba interpretovat s opatrností a brát ohled na kontext analýz, který je vysvětlen níže v této sekci a dále také v sekci Diskuse.

OBRÁZEK 3

Flow diagram znázorňující průběh vyhledávání

Tabulka 1*Výsledková část deskriptivní*

Studie ¹	Země	Typ studie	Výběr vzorku	Proměnné ²	Z.O. ³	K.S. ⁴	Rodinná historie	Tazatel blind	Z.O. blind	Kodér blind	Diskurz ⁵	Interní validita ⁵	Externí validita ⁵
Bailey et al., 1995	USA	Jednorázová	Příležitostný Nesystematický	SOr	GO	není	nejasná, asi různá	ne	zčásti	ne	neutrální	zpochybnitelná kvůli žádoucnosti	nízká
Bos, Sandfort, 2010	Nizozemí	Jednorázová	Příležitostný Nesystematický	G. vývoj	LM-P 63 %	TR 42 %	nebyla změna plánované rodiny	N/A	ano	N/A	neutrální	vysoká neúplná	střední
Brewaeys et al., 1996	Belgie	Longitudinální zah. 1995	Příležitostný Systematický	GRB	LM-P 100 % RR	TR 56 % RR	nebyla změna umělé oplodnění	N/A	N/A	N/A	neutrální	vysoká neúplná	vysoká
Cameron, Cameron, 1996	USA	Jednorázová	Náhodný Systematický	SOr	děti QR 57,7 %	není	nejasná, asi různá	ano	zčásti	N/A	silně negativní	nízká	velmi nízká
Farr, Forssell, Patterson, 2010	USA	Jednorázová	Příležitostný Systematický	GRB	LM-P, GO-P 75 % RR	TR 41 % RR	nebyla změna adopce	N/A	ano	N/A	neutrální	s výtkou k věku	vysoká
Fulcher, Sutfin, Patterson, 2008	USA	Jednorázová	Příležitostný Nesystematický	GRB G. vývoj	LM-P N/A	TR N/A	nebyla změna adopce, narození	N/A	ano	N/A	neutrální	s výtkou k metodě	střední
Gartrell, Bos, Goldberdg, 2011	USA	Longitudinální NLLFS zah. 1986	Příležitostný a Snowball Systematický	SOr	LM-P 93 %	TR N/A	nebyla změna plánované rodiny	ano	ano	N/A	neutrální	vysoká	vysoká
Golombok, Badger, 2010	Velká Británie	Longitudinální zah. 1997	Příležitostný Nesystematický	SOr	LM-P 80 %	TR, SM 90 %, 71 %	nebyla změna plánované rodiny	ano	ano	ano	neutrální	zpochybnitelná kvůli metodě	střední
Golombok, et al., 2003	Velká Británie	Longitudinální ALSPAC zah. 1991	Komunitní studie a Snowball Systematický	GRB	LM-P, LM-S 90 %	TR, SM 90 %	N/A	N/A	ano	N/A	neutrální	vysoká neúplná	vysoká

Tabulka 1 - pokračování

Studie	Země	Typ studie	Výběr vzorku	Proměnné	Z.O.	K.S.	Rodinná historie	Tazatel blind	Z.O. blind	Kodér blind	Diskurz	Interní validita	Externí validita
Golombok, Tasker, 1996	Velká Británie	Longitudinální zah. 1987	Příležitostný a Snowball Nesystematický	SOr	LM-P 62%	SM N/A	většinou změna byla	ne	ano	ano	neutrální	vysoká	střední
Green et al., 1986	USA	Jednorázová	Příležitostný Nesystematický	G. vývoj GRB	LM	SM	většinou změna byla	ano	ano	N/A	lehce pozitivní	s výtka k metodě	střední
MacCallum, Golombok, 2004	Velká Británie	Longitudinální zah. 1997	Příležitostný Nesystematický	GRB	LM-P, LM-S 93 % RR	TR, SM 97 %, 95 %	nebyla změna plánované rodiny	N/A	zčásti	N/A	neutrální	vysoká neúplná	střední
Wainright, Russel, Patterson, 2004	USA	Longitudinální Add Health	Komutní studie Systematický	SOr	LM-P N/A	TR N/A	nejasná, asi různá	ano	ano	N/A	neutrální	vysoká	N/A
Celkem	7 z USA, 4 z VB, 1 z Belgie a 1 z Nizozemí	7 longitudinální 6 jednorázové	10 příležitostný 1 náhodný 2 komunitní s. 7 nesystematický 6 systematický	6 SOr 3 G. vývoj 6 GRB	viz tab. 2	2 chybí 11 přítomna	7 plánované rodiny 5 změna 1 N/A	2 ne 5 ano 6 N/A	9 ano 3 zčásti 2 N/A	1 ne 2 ano 10 N/A	11 neutrální 1 lehce pozitivní 1 silně negativní	3 vysoká 4 vysoká neúplná 3 s výtka 2 zpochybnitel ná 1 nízká	4 vysoká 6 střední 2 nízká 1 N/A

¹ Studie jsou seřazeny podle abecedy a jsou uvedeny pouze údaje, které se týkají měřených proměnných (např. u metod, výsledků atp.).

² Zkratky pro proměnné: G. vývoj (genderový vývoj), SOr (sexuální orientace), GRB (gender-role behavior)

³ Zkratky pro jednotlivé skupiny: LM (lesbické matky bez specifikace), LM-P (lesbické matky v páru), LM-S (single lesbické matky), GO (nespecifikovaní gay otcové), GO-P (gay otcové v páru), TR (tradiční rodina - matka a otec), SM (single heterosexuální matky).

⁴ K.S. (kontrolní skupina), Z.O. (zkoumané osoby)

⁵ Kategorie pro hodnocení diskurzu, interní a externí validity jsou popsány v části Metoda

Tabulka 2*Výsledková část numerická*

Studie ¹	N rodiče Z.O. ²	N děti Z.O. ³	N rodiče K.S.	N děti K.S.	věk m (sd)	věk rozsah	metoda ⁴	validita reliabilita ⁵	analýza	proměnná ⁶	výsledek	převod na Cohenovo d
Bailey et al., 1995	55 GO	82 S	-	-	25,3 (6,2)	17 až 43	KINSEY dotazník self-report + interview report otce	N/A N/A	žádná pouze frekvence	sexuální orientace	7 ne dostupné 7 z 75 (9%) gay nebo bisexuál 68 z 75 (91%) hetero	-
Bos, Sandfort, 2010	64 LM-P	32 S, 31 D	68 TR	34 S, 34 D	9,9 (1,5)	9 až 12	MGIQ a SQS dotazníky self-reports	N/A α 0,66 až 0,78	MANOVA ANOVA kontrasty	všechny složky genderová typičnost genderová spokojenost pocitovaný tlak od rodičů pocitovaný tlak od vrstevníků intergroup bias sexual questioning	F(8, 130) = 2,87 *** F(1, 130) = 0,64 F(1, 130) = 0,83 F(1, 130) = 5,14 * F(1, 130) = 0,91 F(1, 130) = 13,87 *** F(1, 130) = 3,49 *	0,30 *** 0,01 0,01 0,08 * 0,01 0,19 *** 0,05 *
Brewaeys et al., 1996	30 LM-P	15 S, 15 D	62 TR	37 S, 31 D	5 (N/A)	4 až 8	PSAI dotazník report matky	"dostatečná" "prokázána"	ANOVA	GRB: cross-gender behavior	chl: F(2, 49) = 1,92 dív: F(2, 43) = 0,28	0,15 0,03
Cameron, Cameron, 1996	-	2 S s HomRod 4 D s HomRod	-	836, nevyžita	N/A	N/A	vlastní dotazník self-report	N/A N/A	žádná, pouze frekvence	sexuální orientace	1 z 2 mužů gay 0 z 4 žen lesba 4 z 4 žen, 1 z 2 mužů heterosexuální	-
Farr, Forssell, Patterson, 2010	29 LM-P 27 GO-P	11 S, 16 D 18 S, 11 D	50 TR	24 S, 26 D	3 (1,3)	1 až 6	PSAI dotazník report matky	"prokázána" α 0,83 a 0,89	ANOVA	GRB: cross-gender behavior	chl: F(2, 50) = 1,34 dív: F(2, 50) < 1,00	0,22 -0,05

Tabulka 2 - pokračování

Studie	N rodiče Z.O.	N děti Z.O.	N rodiče K.S.	N děti K.S.	věk m (sd)	věk rozsah	metoda	validita reliabilita	analýza	proměnná	výsledek	převod na Cohenovo d		
Fulcher, Sutfin, Patterson, 2008	33 LM-P	10 S, 23 D	33 TR	15 S, 18 D	5 (0,7)	4 až 6	TGTM rozhovor self-report	N/A $\alpha=0,69$	MANOVA	závažnost gen. přestupků				
										aktér chlapec	F(3, 62) = 5,01 *	0,40 *		
										aktér dívka	F(3, 62) = 1,59	0,14		
										SERLI	N/A	sex-typed preference současné	F(3, 62) < 1,00	<0,09
										test	$\alpha 0,67$ až $0,86$	sex-typed preference budoucí	F(3, 62) < 1,00	<0,09
										self-report		flexibilita	F(3, 62) = 1,31	0,12
		znalost gen. stereotypů												
		o vlastním pohlaví	F(3, 62) < 1,00	<0,09										
		o druhém pohlaví	F(3, 62) = 1,62	0,15										
Gartrell, Bos, Goldberdg, 2011	77 LM-P	39 S, 39 D	-	199 S, 235 D	17,1 (0,36)	N/A	KINSEY dotazník self-report	N/A N/A	žádná	sexuální orientace				
										chlapci	5,4 % gay; 2,7 % bi	-		
										dívky	0 % lesby, 18,9 % bi	-		
		jiné otázky dotazník self-report		chí- kvadrát	sexuální zkušenost s osobou stejného pohlaví	chl: $\chi^2(1,175)=0,00$ dív: $\chi^2(1,175)=6,66$ **	0,00 0,40**							
Green et al., 1986	56 LM	26 S, 30 D	48 SM	20 S, 28 D	8 (N/A)	3 až 11	SDQ dotazník report matky	N/A N/A	neparam etrická korelace	cross-dressing dcery	Kendall $\tau \beta = -0,23$ *	-0,75 *		
										sex-typed preference dcery	Kendall $\tau \beta = 0,27$ *	0,90 *		
										preferencce autíčků dcery	Kendall $\tau \beta = -0,39$ *	-1,40 *		
										pref. zbraní dcery	Kendall $\tau \beta = -0,31$ *	-1,05 *		
										nesignifikantní bez udání výsledku: cross-dressing chlapci, přání být druhým pohlavím, zájem o manželství a rodičovství, sex-typed preferencce u chlapců, preferencce TV programu, oblíbených hraček, oblíbených her; míra hry s panenkami				

Tabulka 2 - pokračování

Studie	N rodiče Z.O.	N děti Z.O.	N rodiče K.S.	N děti K.S.	věk m (sd)	věk rozsah	metoda	validita reliabilita	analýza	proměnná	výsledky	převod na Cohenovo d
Golombok, Badger, 2010	20 LM-P	18 nespec.	36 TR 27 SM	32 nespec 20 nespec	19 (N/A)	N/A	rozhovor self-report	N/A N/A	čí- kvaдрát	sexuální orientace	$\chi^2(1, 70) = 0,00$ 1 dcera LM-P homosexuální, zbytek heterosexuální	0,00
Golombok et al., 2003	19 LM-P 20 LM-S	9 S, 10 D 11 S, 9 D	74 TR 60 SM	39 S, 35 D 33 S, 27 D	7,5 (N/A)	5 až 10	AI rozhovor self-report	"prokázaná" $\alpha = 0,88$	t-test	gender-role behavior	chlapani dívkami $t(88) = -0,98$ $t(76) = -0,63$	-0,21 -0,14
Golombok, Tasker, 1996	-	8 S, 17 D	-	12 S, 19 D	23,5 (N/A)	N/A	Kinsey dotazník self-report + polo- strukturované rozhovory	N/A N/A	čí- kvaдрát	S-pohlavní sexuální přitažlivost zvažování S-pohlavního vztahu prožití S-pohlavního vztahu Kinseyho self-report	$\chi^2(1, 40) = 1,39$ $\chi^2(1, 40) = 8,94^{**}$ $\chi^2(1, 45) = 5,54^*$ $\chi^2(1, 45) = 1,67$	0,35 1,07** 0,75* 0,39
MacCallum, Golombok, 2004	25 LM-P a LM-S	9 S, 16 D	38 TR 38 SM	21 S, 17 D 17 S, 21 D	11,8 (0,5)	N/A	CSRI dotazník self-report	"vysoká" $\alpha 0,80$ a $0,81$	ANCOVA	GRB maskulinita	chl: $F(2, 44) = 0,23$ dív: $F(2, 51) = 1,27$	0,02 0,10
										feminita	chl: $F(2, 44) = 3,14^*$ dív: $F(2, 51) = 0,21$	0,25* 0,01
Wainright, Rusel, Patterson, 2004	44 LM-P	21 S, 23 D	44 TR	21 S, 23 D	15,1 (1,5)	N/A	dotazník self-report	N/A N/A	žádná	stejnopohlavní sexuální přitažlivost v minulosti a stejnopohlavní vztah v minulosti	méně než 10 z celého vzorku; nepublikovatelné kvůli dohodě	-

Tabulka 2 - pokračování

Studie	N rodiče Z.O.	N děti Z.O.	N rodiče K.S.	N děti K.S.	věk m (sd)	věk rozsah	metoda	validita reliabilita	analýza	proměnná	výsledek	převod na Cohenovo d
Celkem:	386 LM 82 GO	499 dětí	405 TR 125 SM	990 dětí	11,9	1 až 43	11 dotazníků, 5 rozhovorů, 1 test 14 selfreportů 3 reporty rodičů	-	-	-	-	0,08* až 1,40*

* $p < 0,05$ | ** $p < 0,01$ | *** $p < 0,001$

¹ Studie jsou seřazeny podle abecedy a jsou uvedeny pouze údaje, které se týkají měřených proměnných (např. u metod, výsledků atp.).

² Zkratky pro jednotlivé skupiny: LM (lesbické matky bez specifikace), LM-P (lesbické matky v páru), LM-S (single lesbické matky), GO (nespecifikovaní gay otcové), GO-P (gay otcové v páru), TR (tradiční rodina - matka a otec), SM (single heterosexuální matky).

³ Zkratky: S (synové), D (dcery), nespec (pohlaví neuváděno), S s HomRod (muži s homosexuálními rodiči), D s HomRod (ženy s homosexuálními rodiči).

⁴ MGIQ: Multidimensional Gender Identity Questionnaire, SQS: Sexual Questioning Scale, PSAI: Pre-school Activities Inventory, TGTM: The Gender Transgressions Measure, SERLI: The Sex-Role Learning Index, AI: Activities Inventory, SDQ: Son-Daughter Questionnaire, CSRI: Children's Sex Role Inventory.

⁵ Na vyšším řádku vždy validita, na nižším reliabilita.

⁶ GRB: Gender-role behavior

Z velkého množství publikovaných článků, které byly nalezeny dvěma metodami hledání ($n = 2588$), bylo nalezeno 13 studií, které splnily všechna kritéria a dostaly se do samotné systematické review. Tomuto kroku předcházelo prostudování názvů, po kterém zbylo 185 studií, a prostudování abstraktů. Díky prostudování abstraktů bylo vyřazeno 169 studií na základě nedostupnosti full-textu (např. Gottman, 1990; McCandlish, 1987), jazykové bariéry (např. Anderssen et al., 2002; Fond et al., 2011), data vydání (např. Green, 1978; Hoeffler, 1981), jiné skupiny zkoumaných osob (např. Egan a Perry, 2001; Fagot a Leinbach, 1995), absenci původních dat (např. Cameron, 2006; Patterson, 1992) nebo jiné zkoumané proměnné (např. Gato & Fontaine, 2013; Pascoe, 2007). Po přečtení full-textu byly vyřazeny další tři studie (např. 1 s anglickým abstraktem, kde samotný článek byl ve francouzštině).

Konečných 13 studií zkoumalo dohromady 386 lesbických matek, 82 gay otců a jejich 499 potomků v průměrném věku 11,9 let s rozsahem 1 až 43 let. Ze všech 13 studií mělo kontrolní skupinu 11 z nich, ovšem pouze 9 ji využilo ke statistickému srovnání. Kontrolní skupiny zahrnovaly 405 heterosexuálních párů, 125 single matek a 990 dětí (velká část vzorku dětí nemá uvedeny rodiče).

7 studií pochází z USA, 4 z Velké Británie, 1 z Nizozemí a 1 z Belgie, přičemž ze všech 13 studií jich 7 bylo longitudinálních a 6 probíhalo jednorázově. U 7 studií byly zkoumané homosexuální rodiny rodinami plánovanými, u 5 studií u rodin proběhla změna rodinného pozadí a u jedné studie tento údaj nebyl uveden. Pouze dvě studie zkoumaly gay otce.

Zatímco studie 6x zkoumaly sexuální orientaci a 6x gender-role behavior, genderový vývoj byl zkoumán pouze 3x. Příležitostným způsobem byli vybráni účastníci do 11 studií, přičemž u dvou z nich výběru dopomohla metoda snowballu, náhodný výběr proběhl u 1 studie a 2 výzkumy byly studii komunitními. 7 ze všech výběrů účastníků probíhalo nesystematickým způsobem a 6 způsobem systematickým.

U 1 studie byla zaručena single-blindness ze strany tazatele, u 5 ze strany respondenta a u 4 studií byla celá procedura double-blind. U 3 studií byli respondenti blind zčásti (např. věděli, že se jedná o studii o sexuálním chování). Interní validita byla u jedné studie nízká, u 2 zpochybnitelná, u 3 ohrožená a u 7 vysoká, přičemž údaje 4 studií s vysokou interní validitou nebyly úplné. Externí validita byla u 4 studií na vysoké úrovni, u 6 na úrovni střední a u 2 studií nízké úrovni. Výsledky poslední studie nejsou publikované v celku.

Zkoumané proměnné byly v 11 případech měřeny dotazníkem, v 5 případech rozhovorem a v jednom případě testem, přičemž 14 měření probíhalo přímo na potomcích a 3 měření využívala report rodičů. Ze 43 statistických srovnání bylo 9 signifikantních na pětiprocentní hladině významnosti, 2 na jednoprocentní a u 2 analýz byla hodnota p menší než $0,001$. Tři studie zkoumající sexuální orientaci uváděly pouze frekvence. Velikost *Cohenova d* u signifikantních výsledků se pohybovala mezi $0,08$ a $1,40$ s průměrem a směrodatnou odchylkou $m = 0,58$ ($sd = 0,41$), zatímco u nesignifikantních výsledků mezi $0,00$ až $0,35$ s průměrem $m = 0,11$ ($sd = 0,11$). Kromě jedné studie, kde byla hodnota velikosti účinku uvedena, byly koeficienty dopočítány.

Výsledky studií

Sexuální orientace a sexuální chování

U 6 studií byla jedna ze zkoumaných proměnných sexuální orientace nebo sexuální chování. Odhadované budoucí preference (tzv. sexual questioning) jsou uvedeny v části Genderový vývoj, neboť byly zkoumány na dětech mladších 11 let a autoři je chápou jako součást genderového vývoje. Studie jsou uvedeny chronologicky se základními informacemi, na závěr je uvedeno shrnutí.

BAILEY, BOBROW, WOLFE A MIKACH (1995)

Bailey, Bobrow, Wolfe a Mikach (1995) zkoumali sexuální orientaci synů 55 gay otců z několika států USA, které získali pomocí inzerátů v homofilních novinách a časopisech. Rodinná historie jejich potomků není uvedena, z uvedených údajů se ale dá předpokládat, že vyrůstali v různých kontextech, nejčastěji asi v kontextu heterosexuální rodiny. 82 synů ve věku 17-43 let bylo se svolením otce kontaktováno, aby vyplnili blinded (nebyl pro ně jasný účel studie) dotazníky, pouze od 43 z nich výzkumníci dostali dotazníky zpět (52% návratnost).

Dotazníky zahrnovaly mimo jiné *Kinsey rating for adult fantasy and behavior*, kde respondent hodnotí, jak se sexuálně identifikuje na stupnici 0 až 6 (0=*completely heterosexual in fantasy and behavior*, 1=*predominantly heterosexual in F&B, incidentally homosexual*, 2=*predominantly heterosexual in F&B, but more than incidentally homosexual*, 3=*equally heterosexual and homosexual*, 4=*predominantly homosexual in F&B, but more than incidentally heterosexual*, 5=*predominantly homosexual in F&B, incidentally heterosexual*, 6=*completely homosexual in F&B*).

Všech 55 otců zodpovědělo na stejné otázky o svých synech v rozhovoru a zároveň jim byla položena otázka, jak moc si jsou sexuální identitou svých synů jistí na škále 1 (úplně jistí = syn mu to řekl), 2 (víceméně jistí = na základě synova chování), 3 (méně jistí), 4 (vůbec jistí). V případech, kdy se synův dotazník nevrátil, bylo použito hodnocení otce pouze tehdy, kdy si byl úplně (1) nebo víceméně (2) jistý.

U sedmi synů nebylo dostupné hodnocení anebo si jejich otec jejich identitou nebyl jistý. 7 ze zbylých 75 (9 %) bylo označeno sebou nebo otcem jako neheterosexuální (gay nebo bisexuál), 68 (91 %) jako heterosexuální. Hodnotíme-li pouze self-reports synů, 37 z nich (86 %) se identifikovalo jako heterosexuálních, 6 z nich (14 %) jako neheterosexuálních. Bailey et al. neměli žádnou kontrolní skupinu, se kterou by srovnávali.

CAMERON, CAMERON (1996)

Studie Camerona a Camerona z roku 1996 zkoumala několik datových vzorků z USA, pouze vzorek z Dallasu však mohl být zařazen do této systematické review (u ostatních není uvedena orientace rodičů). Z 1460 oslovených náhodně vybraných z databáze se vrátily dotazníky od 842 (58% návratnost). Informace o věku účastníků nejsou uvedeny stejně jako jejich rodinná historie. Autorský dotazník Sexual survey o více než 500 otázkách zahrnoval otázku „*How would you describe your sexual desires?*“ s možnostmi 1-3, kde

1=*exclusively heterosexual*, 2=*bisexual*, 3=*exclusively homosexual*. Dále byla zahrnuta otázka „*Was your parent homosexual or bisexual?*“.

Na tuto otázku odpověděli kladně 2 muži a 4 ženy, tedy 6 z 842 (0,7 %). Všichni tito se identifikovali jako čistě heterosexuální až na jednoho muže, který se identifikoval jako homosexuální. Sexuální orientace zbylých 99,3 % účastníků není uvedena, proto nemohla být provedena ani dodatečná analýza.

GOLOMBOK, TASKER (1996)

V roce 1996 vyšla část longitudinální studie Susan Golombok a Fiony Tasker, která srovnávala sexuální orientaci 25 dětí lesbických matek z Velké Británie s kontrolním vzorkem 21 dětí single heterosexuálních matek. Výzkumnice požádaly o kontakt na děti svých respondentek s výslednou návratností 62 % (většina ze zbylých matek nechtěla, aby se jejich děti zúčastnily). Průměrný věk potomků byl 23,5 let, přičemž vzorek se s kontrolní skupinou shodoval ve věku, pohlaví, etnicitě i vzdělání. Změna rodinného pozadí většinou proběhla.

Se vzorkem i kontrolní skupinou tazatel (který nebyl blind) provedl polostrukturované interview, jehož součástí byl Kinseyho Self-Rating (viz Bailey et al. výše) a otázky na sexuální a romantickou historii, ze kterých pomocí standardizovaného způsobu kódování (kodér byl blind) vznikly tři proměnné: někdy mě přitahovala osoba stejného pohlaví (ano/ne), někdy jsem zvažoval/a stejnopohlavní vztah (ne/dříve ano/dovedu si představit), zažil/a jsem stejnopohlavní sexuální zkušenost (ano/ne).

Golombok a Tasker uvedly pouze frekvence a Fisherovu pravděpodobnost, proto byla vytvořena náhradní datová matice podle uvedených frekvencí, vypočítány hodnoty chí-kvadrátu a následně dopočítány velikosti účinku. Potomci heterosexuálních a homosexuálních matek prožili stejnopohlavní přitažlivost ve stejné míře ($d=0,35$; NS). Synové a dcery lesbických matek častěji než synové a dcery single matek zvažovali stejnopohlavní vztah ($d=1,07$; $p<0,01$) a ve větší míře jej také prožili ($d=0,75$; $p<0,05$). Obě skupiny se však nelišily v sexuální orientaci podle Kinseyho self-ratingu ($d=0,39$; NS).

Golombok a Tasker mimo jiné našly vztah mezi počtem partnerek matky ve školním věku dítěte a stejnopohlavní přitažlivostí dospělého potomka, $r=0,60$; $p<0,01$; $d=1,5$.

WAINRIGHT, RUSSELL, PATTERSON (2004)

Ve studii z roku 2004 zkoumali Wainright, Russell a Patterson účastníky z americké longitudinální studie Add Health, kteří byli vybráni příležitostným systematickým výběrem. Podle odpovědí rodičů ohledně pohlaví osoby, se kterou žijí, identifikovali 44 lesbických párů a jejich 44 dětí, ke kterým pečlivým způsobem vybrali shodnou kontrolní skupinu 44 dětí stejného pohlaví. Průměr dětí byl 15,1 let, směrodatná odchylka 1,5 roku.

V dotazníku (blind pro respondenty) odpovídali adolescenti mimo jiné na následující tři ano/ne otázky: „*Have you ever been attracted to female?*“; „*Have you ever been attracted to male?*“; „*Have you had a same-sex romantic relationship in the past 18 months?*“

Méně než 10 lidí z celkového vzorku $N=88$ alespoň na jednu z uvedených otázek odpovědělo kladně. Takové výsledky podle výzkumníků údajně nemohou kvůli smlouvě publikovat, proto žádná jiná informace nebyla uvedena.

GOLOMBOK, BADGER (2010)

Třetí fáze longitudinální studie Golombok a Badger zkoumá různé aspekty rodinných vztahů a dětského vývoje v plánovaných rodinách vedených matkami ve Velké Británii. Studie srovnává 20 lesbických matek v páru a jejich 18 dětí s 27 single heterosexuálními matkami a jejich 20 dětmi a 36 heterosexuálními páry a jejich 32 dětmi, všichni byli vybráni příležitostným nesytematickým výběrem (čísla rodičů a dětí nesejí, protože některé děti se do analýzy nedostaly z nesytematických důvodů). Věkový průměr dětí byl 19 let. Kontrolní skupiny se s výzkumnou nelišily v ničem (pouze děti z heterosexuálních párů byly o něco mladší), dlouhodobá návratnost se pohybovala mezi 70 a 95 %.

Jednou částí studie bylo polostrukturované interview s adolescenty, ve kterém se mimo jiné (blind) tazatel ptal (blind) respondentu, na otázku „*Do you have a romantic relationship?*“, která byla (blind) kóděm kódována 1 (*no dating*) a 2 (*dating*), přičemž u druhé možnosti byla položena dodatečná otázka na pohlaví partnera.

Uvedeny byly pouze frekvence, proto byla vytvořena náhradní matice a spočítán chí-kvadrát. Výzkumnice zjistily, že 88 % dětí lesbických matek, 95 % dětí single heterosexuálních matek a 56 % dětí heterosexuálních párů v současné době s někým chodí, přičemž všichni uvedli opačné pohlaví partnera až na jednu dceru lesbických matek, která uvedla, že chodí s dívkou. Tazatelce následně uvedla, že se identifikuje jako bisexuální. Rozdíl v takto určené sexuální orientaci mezi dětmi v romantickém vztahu nebyl signifikantní ($d=0,00$; NS).

GARTRELL, BOS, GOLDBERG (2011)

Nejnovejší část longitudinální studie lesbických rodin z USA (NLLFS) zkoumá sexuální orientaci, sexuální chování a další proměnné adolescentních dětí z plánovaných rodin lesbických matek získaných příležitostným systematickým výběrem doplněným o snowball metodu. Návratnost vzorku 77 lesbických párů a jejich 78 dětí ve věku 17,1 let je 93% a tato skupina je srovnávána se vzorkem 434 dětí, resp. s daty o těchto dětech vytaženými z National Survey of Family Growth.

Všem adolescentům byl přes zabezpečené webové rozhraní administrován online dotazník, který kromě Kinseyho Self-Ratingu (pravděpodobně ale administrovanému pouze účastníkům z NLLFS) zahrnoval i otázky na heterosexuální a homosexuální intimní kontakt, věk první sexuální zkušenosti apod. Respondent i kódér byli blind.

Kinseyho Self-Rating pro potřeby statistické analýzy rozdělili výzkumníci do třech kategorií (0-2 heterosexuální, 3 bisexuální, 4-6 homosexuální). U dětí z NLLFS (údaje o NSFG nebyly uvedeny) se 5,4 % chlapců identifikovalo jako homosexuální, 2,7 % jako bisexuální a 91,9 % jako heterosexuální, zatímco 0 % dívek se identifikovalo jako homosexuální, 18,9 % jako bisexuální a 81,1 % jako heterosexuální. Srovnání s kontrolní skupinou chybí, proto není uvedena velikost účinku.

Od sexuálně aktivních dívek (61,5 %) a chlapců (43,2 %) z NLLFS a sexuálně aktivních dívek (64,1 %) a chlapců (60,1 %) z NSFG výzkumníci zjistili, že dcery lesbických matek mají častěji sexuální kontakt s dívkou (15,4 % vs. 5,1 %; $d=0,40$; $p<0,01$) a chlapci se v sexuálním kontaktu s chlapcem v obou skupinách neliší ($d=0,00$; NS).

SOUHRN

6 studií zkoumalo 82 synů gay otců, 165 synů a dcer lesbických matek a 6 potomků homosexuálních rodičů bez bližší specifikace. 3 studie zjišťovaly sexuální orientaci pomocí Kinseyho Self-Ratingu, 1 přímou otázkou na sexuální orientaci se 3 možnostmi odpovědi, 1 zjišťovala pohlaví romantického partnera a poslední studie se ptala na stejnopohlavní partnerskou historii a přitažlivost. Jedna studie navíc zjišťovala stejnopohlavní sexuální historii, jedna zvažování a prožití stejnopohlavního vztahu a prožitou stejnopohlavní přitažlivost. Až na jednu studii bylo zkoumaným osobám více jak 17 let (poslední: $m = 15$, $sd = 1,5$).

Pouze dvě studie (Golombok a Tasker, 1996; Golombok, Badger, 2010) provedly srovnání sexuální orientace s kontrolní skupinou, oba výsledky byly nesignifikantní. Tři studie u potomků gay a lesbických rodičů reportovaly: 9 % (nebo 14 %) neheterosexuálních potomků (Bailey et al., 1995), 1 z 6 neheterosexuálních potomků (Cameron a Cameron, 1996), 5,4 % gay a 2,7 % bisexuálních synů a 0 % lesbických a 18,9 % bisexuálních dcer (Gartrell, Bos, Goldberg, 2011). Výsledky poslední studie nejsou publikovány vcelku (Wainright, Russel, Patterson, 2004). Gartrell, Bos a Goldberg nenašli rozdíl v stejnopohlavním sexuálním kontaktu u chlapců, ale ukázalo se, že dcery lesbických matek mají častěji sexuální kontakt s dívkou (15,4 % vs. 5,1 %; $d=0,40$; $p<0,01$). Konečně Golombok a Tasker zjistily, že synové a dcery lesbických matek častěji než synové a dcery single matek zvažovali stejnopohlavní vztah ($d=1,07$; $p<0,01$) a ve větší míře jej také prožili ($d=0,75$; $p<0,05$).

Genderový vývoj a gender-role behavior

Pro přehlednost jsou uvedeny studie zabývající se oběma proměnnými, protože dvě ze tří studií zkoumající genderový vývoj se také zabývají gender-role behavior, respektive se překrývají teoretická pojetí těchto konstruktů (více viz Diskuse). Studie jsou opět uvedeny v chronologickém pořadí.

GREEN, MANDEL, HOTVEDT, GRAY, SMITH (1986)

Green et al. v roce 1986 vydali studii srovnávající 56 lesbických matek a jejich 56 dětí s 48 single heterosexuálními matkami a jejich 48 dětmi, přičemž vzorek byl získán v USA příležitostným nesystematickým výběrem doplněným o metodu snowballu a kontrolní skupina byla zvolena tak, aby měla co největší shodu. Změna rodinného pozadí proběhla ve většině ze zkoumaných rodin. Děti byly 3-11 let staré s průměrem $m=8$.

Green et al. administrovali matkám dotazník Son/Daughter Questionnaire o sexuální identitě a preferovaných aktivitách (více informací nebylo dostupných). Tazatel i respondent byli blind.

Statistickou analýzou byla neparametrická korelace mezi matčinou sexuální orientací a odpověďmi na jednotlivé otázky. Koeficient *Kendall* τ_b byl převeden na *Cohenovo d* dle příslušných vzorců. Nesignifikantní výsledek, tedy bez rozdílu mezi srovnávanými skupinami, se projevil u cross-dressingu u chlapců (zda si chlapec obléká typicky dívčí oblečení), přání být druhým pohlavím, zájmu o manželství a rodinu, sex-typed preferencí u chlapců (role tradičně vázané na pohlaví, které zastávají v hrách), u preferencí TV programů, oblíbených hraček a u míry hraní s panenkami.

Dcery lesbických matek projevovaly častější cross-dressing ($d = -0,75$; $p < 0,05$), vybíraly si více typicky mužských povolání (sex-typed preference, $d = 0,90$; $p < 0,05$), častěji si hrály s autičky ($d = -0,39$; $p < 0,05$) a s puškami nebo hračkami, které pušky nahrazují ($d = -0,31$; $p < 0,05$).

BREWAEYS, PONJAERT, VAN HALL, GOLOMBOK (1997)

Brewaeys et al. popisují longitudinální studii z Belgie, která srovnává vývoj dítěte a fungování rodiny 30 lesbických matek a jejich 30 dětí s 62 heterosexuálními páry a jejich 68 dětmi, přičemž všechny děti zkoumané i a 36 dětí z kontrolní skupiny bylo počato pomocí umělého oplodnění. Výzkumníci kontaktovali všechny rodiny, které vznikly v období 5 let pomocí IVF v jedné nemocnici v Bruselu se 100% návratností u lesbických matek a 53-60% návratností u heterosexuálních párů. Shoda s kontrolní skupinou byla ve všech proměnných kromě vzdělání (heterosexuální rodiče s dětmi z umělého oplodnění byli méně vzdělaní než druhé dvě skupiny). Dětem bylo 4-8 let s průměrem $m=5$.

Výzkumníci v aktuální části zkoumali gender-role behavior dětí a administrovali matkám dotazník PSAI: Pre-School Activities Inventory, ve kterém matky v 28 položkách na škále 1 (nikdy) až 5 (velmi často) hodnotí frekvenci různých aktivit ve třech kategoriích: hračky (např. hraje si se zbraněmi, s čajovým setem), aktivity (dělá sport, hraje si na rodinu,...) a charakteristiky (např. hraje si drsným způsobem). Vyšší skóre znamená vyšší maskulinitu. Validační studie byly dle autorů „uspokojivé“ a test-retestová reliabilita byla „dostatečná“. Ze studie nejsou jasné údaje o blindness.

Byla provedena ANOVA, z jejichž výsledků vyplývá, že nebyly nalezeny rozdíly mezi gender-role behavior u dívek ($d=0,15$; NS) ani u chlapců ($d=0,03$; NS), neboť preferují dle jejich matek stejně maskulinní/feminní aktivity, hračky a charakteristiky.

GOLOMBOK ET AL. (2003)

Golombok et al. získali z longitudinální komunitní studie ALSPAC a pomocí metody snowballu 39 lesbických matek a jejich 39 dětí a srovnali je s 60 single heterosexuálními matkami a jejich 60 dětmi a 74 heterosexuálními páry a jejich 74 dětmi a tyto děti srovnali v maskulinitě a feminitě jejich gender-role behavior. Návratnost byla 90% u všech skupin a děti byly 5-10 let staré s průměrem $m=7,5$. Kontrolní skupiny se shodovaly se zkoumanými osobami ve všech proměnných kromě věku (děti lesbických matek byly díky snowballu mladší). Ze studie není jasné, zda proběhla změna rodinného kontextu nebo ne.

Dětem výzkumníci administrovali AI: Activities Inventory, což je adaptace PSAI pro sedmileté děti s 24 položkami ve třech sekcích (sekce viz Brewaeys et al.). Výzkumníci dětem čtou těchto 24 položek ve strukturovaném interview, přičemž vždy přečtou prohlášení o dvou skupinách dětí (některé děti ... a některé děti zase ...), dítě se rozhodne, do které patří a řekne, jestli toto prohlášení o něm platí nebo spíš ne. Například věta: „Some kids play with guns and other kids don't play with guns. Are you more like the ones who do?“ -odpověď- „Is that really true for you or is that only sort of true for you?“ Udána je splithalf reliabilita 0,88 z původní studie. Není jasné, zda byl tazatel a kodér blind.

Z t-testů srovnávajících skupiny homosexuálních a heterosexuálních rodičů vyplývá, že gender-role behavior byl v tomto vzorku stejný u chlapců ($d = -0,21$; NS) i u dívek ($d = -0,14$; NS) nezávisle na sexuální orientaci rodičů.

MACCALLUM, GOLOMBOK (2004)

Studie Fiony MacCallum a Susan Golombok z roku 2004 reportuje stejný longitudinální výzkum jako studie Golombok, Badger (2010), přesto je zde uvedena – studuje jinou proměnnou. V této fázi výzkumu výzkumnice srovnávají gender-role behavior 25 dětí 25 lesbických matek či párů, 38 dětí single heterosexuálních matek a 38 dětí 38 heterosexuálních párů. Věkový průměr dětí je 11,8 let se směrodatnou odchylkou 0,5, přičemž děti lesbických matek byly o něco starší, ale v ostatních demografických proměnných se srovnávané skupiny nelišily. Vyjma nekontaktovatelných rodičů byla návratnost 93-97%.

Dětem byl administrován CSRI: Children's Sex Role Inventory, který měří na dvou nezávislých 20položkových škálách maskulinitu (*Cronbachova* $\alpha=0,80$) a feminitu ($\alpha=0,81$) a má (dle autorek) prokázanou poměrně vysokou konstruktovou validitu. Dítěti se čtou otázky, na které odpovídá na škále 1 (silně souhlasím až 4 (silně nesouhlasím). Otázky z femininity scale například „*When someone's feelings have been hurt, I try to make them better*“ nebo z masculinity scale „*I like to do things that men and boys do*“. Nejsou uvedeny údaje o blindness.

Byla provedena ANCOVA srovnávající rozdíl ve feminitě chlapců a dívek a maskulinitě chlapců a dívek mezi dětmi heterosexuálních a homosexuálních rodičů. Ukázalo se, že mezi dětmi všech skupin nebyl rozdíl v maskulinitě u chlapců ($d=0,02$; NS) ani u dívek ($d=0,10$; NS) a také nebyl rozdíl ve feminitě u dívek ($d=0,01$; NS). Projevil se signifikantní rozdíl mezi dětmi všech skupin u femininity chlapců ($d=0,25$; $p<0,05$), ale analýza kontrastů ukázala, že rozdíl nebyl mezi heterosexuálními a homosexuálními rodiči, ale mezi rodinami, ve kterých není otec (lesbické matky a single matky) a heterosexuálními páry. Jinými slovy chlapci v tzv. father-absent rodinách byli více feminní než chlapci v tzv. father-present rodinách bez ohledu na sexuální orientaci.

FULCHER, SUTFIN, PATTERSON (2008)

Americká studie autorek Fulcher, Sutfin a Patterson zkoumá vztah genderového vývoje, sexuální orientace rodičů, rodičovských postojů a dělby práce. Pomocí inzerátů a přednášek získaly autorky 33 dětí, které byly narozeny nebo adoptovány do lesbických rodin. Pro srovnání vybrali vzorek 33 heterosexuálních párů a jejich 33 dětí, přičemž se tyto skupiny lišily pouze v míře adopce (lesbické matky měly více adoptovaných dětí). Děti byly zkoumány mezi 4. a 6. rokem života s průměrem $m=5$ a směrodatnou odchylkou $sd=0,7$.

Autorky administrovaly dětem dvě metody, The Gender Transgressions Measure a The Sex-Role Learning Index. V dotazníku TGTM ukazuje tazatel dětem obrázky dětí, které páchají různé morální (krade svatčinu), genderové (kluk si maluje nehty) nebo sociální (nadává) přestupky a pokládá dětem otázky. Na základě odpovědí pak hodnotí na škále 1-6, jak závažné přestupky pro dítě jsou. Validita nebyla uvedena, *Cronbachova* $\alpha=0,69$.

V testu/dotazníku SERLI odpovídají děti v několika škálách na otázky; 1) sex-typed preference: tazatel ukáže obrázky dětí vykonávajících tradičně feminní/maskulinní aktivity a dítě řekne, jak moc by je chtělo dělat; 2) sex-typed preference do budoucna: stejná škála, použity obrázky dospělých žen a mužů vykonávajících tradičně maskulinní/feminní povolání; 3) flexibilita (*Cronbachova* $\alpha=0,86$): ukazují dětem 20 obrázků

tradičně maskulinních a feminních objektů a děti je přiřazují do šuplíků „boys only“, „girls only“ a „both boys and girls“; 4) znalost genderových stereotypů (*Cronbachova* $\alpha=0,67-0,78$): děti pak vezmou karty z kolonky „both boys and girls“ a musí je přiřadit do jedné z prvních dvou. Není jasné, zda tazatel a kodér byli blind.

Výsledky ukázaly, že rozdíl byl nalezen pouze u vnímání genderových přestupků páchaných chlapci. Děti lesbických rodičů je totiž viděly jako méně závažné, než děti heterosexuálních rodičů ($d=0,40$; $p<0,05$). Děti lesbických rodičů a heterosexuálních rodičů se shodovaly v závažnosti vnímání genderových přestupků páchaných dívkami ($d=0,12$; NS), v sex-typed preferencích současných ($d<0,09$; NS) i budoucích ($d<0,09$; NS), obě skupiny také měly stejné znalosti stereotypů o vlastním genderu ($d<0,09$; NS) i opačném genderu ($d=0,15$; NS). Děti lesbických a heterosexuálních rodičů také prokázaly stejnou míru flexibility.

Autoři dále zjistili, že lesbické matky mají více tolerantní postoje k gender-role behavior u dětí než heterosexuální rodiče a také si dělí práci (placenou i domácí) rovnoměrněji. Když vložili rodičovské postoje a dělbu práce do analýzy jako kovariát a vnímání genderových přestupků páchaných chlapci jako závislou proměnnou, efekt sexuální orientace rodičů již dále nebyl signifikantní.

BOS, SANDFORT (2010)

Autoři nizozemské studie z roku 2010 získali příležitostným nesystematickým výběrem 63 lesbických párů a jejich 63 dětí, které srovnali s 68 dětmi 68 heterosexuálních párů. Všechny rodiny byly plánované a návratnost u lesbických párů dosáhla 63 %, zatímco heterosexuálních párů 42 %. Autoři zkoumali děti ve věku 8-12 let s průměrem $m=9,9$ a směrodatnou odchylkou $sd=1,5$. Kontrolní skupina se nijak nelišila od zkoumaného vzorku.

Dětem měřili v dotazníku MGIQ: Multidimensional Gender Identity Questionnaire genderovou typičnost (jestli se cítí být typickým příslušníkem daného genderu), genderovou spokojenost (jestli jsou spokojeni s tím, že jsou chlapec/dívka), pocíťovaný tlak na genderové přizpůsobení od rodičů a vrstevníků a míru intergroup bias (jestli vnímají příslušníky svého pohlaví jako lepší než příslušníky opačného pohlaví). Administrace probíhala tak, že dětem předčítali vždy dva bipolární výroky a ty si měly vybrat a říct, jak pravdivé o nich jsou. *Cronbachova* α se pohybovala mezi hodnotami 0,66-0,78.

Dále jim administrovali SQS: Sexual Questioning Scale, ve kterém zjišťují míru, v jaké si děti představují do budoucna heterosexuální vztah. Tazatel se dítěte ptal, jak si je jisté, že si například „v budoucnu vezme muže“, „bude žít s mužem“ pro děvčata a obdobné pro chlapce. *Cronbachova* $\alpha=0,77$. Údaje o blindness nejsou jasné.

Provedení analýzy MANOVA na všechny složky s kontrolou sexuální orientace rodičů ukázalo, že je rozdíl v genderovém vývoji dětí lesbických a heterosexuálních rodičů ($d=0,30$; $p<0,001$). Z analýzy kontrastů vyplývá, že rozdíly se neprokázaly v genderové typičnosti ($d=0,01$; NS), genderové spokojenosti ($d=0,01$; NS) ani v pocíťovaném tlaku od vrstevníků ($d=0,014$). Ukázalo se však, že děti lesbických rodičů pocíťují menší tlak od rodičů na genderové přizpůsobení ($d=0,08$; $p<0,05$) v menší míře vnímají příslušníky svého pohlaví jako lepší než příslušníky opačného pohlaví (intergroup bias, $d=0,19$; $p<0,001$) a jsou si méně jisté budoucími heterosexuálními vztahy ($d=0,05$; $p<0,05$) než děti heterosexuálních rodičů.

FARR, FORSELL, PATTERSON (2010)

Studie zkoumá homosexuální adoptivní páry (29 lesbických matek/párů a jejich 27 dětí, 27 gay párů a jejich 28 dětí) a srovnává gender-role behavior jejich dětí s 50 dětmi 50 heterosexuálních párů. Výzkumníci kontaktovali 5 adopčních agentur, které přidělovaly děti i homosexuálním párům, a vyžádali si kontakty na všechny rodiny s adoptovanými dětmi ve věku 1-5 let. Návratnost byla 75% u lesbických a gay párů a 41% u heterosexuálních párů. Zkoumali děti ve věku 1-6 let s průměrným věkem $m=3$ a směrodatnou odchylkou $sd=1,3$. Všechny skupiny se shodovaly ve všech proměnných kromě mezirasové adopce (gay a lesbické rodiny více adoptovaly děti jiných ras).

Výzkumníci administrovali rodičům PSAI: Pre-School Activities Inventory (viz Brewaeys et al. výše), přičemž *Cronbachova α* pro chlapecké položky byla 0,83 a pro dívčí 0,89. Respondenti byli blind, ale informace o blindness tazatelů a kodérů nejsou jasné.

ANOVA ukázala, že ve zkoumaném vzorku nebyl nalezen rozdíl v gender-role behavior dětí homosexuálních a heterosexuálních rodičů ani u chlapců ($d=0,22$; NS) ani u dívek ($d= -0,05$; NS). Autoři také provedli bootstrapping se simulovaným vzorkem $N=1000$ a deseti datovými maticemi, ve kterém se neprokázala signifikance u žádné ze zkoumaných analýz, která by dříve byla nesignifikantní.

SOUHRN

7 studií zkoumalo 29 dětí gay otců a 273 dětí lesbických matek. 5 studií zkoumalo gender-role behavior, jedna studie zkoumala genderový vývoj a 2 studie zkoumaly obojí. Výzkumníci měřili děti ve věku 1-12 let s průměrným věkem 7 let. 2 studie využily report rodičů pomocí dotazníku PSAI, jedna využila jeho adaptaci AI pro self-report starších dětí, jedenkrát byly použity self-reports MGTM, SQS, SERLI, TGTM a CSRI a jedenkrát matčin report v dotazníku SDQ.

Všechny studie použily srovnání s kontrolní skupinou. Studie Golombok et al. (2003), Brewaeys et al. (1996) a Farr, Forssell a Patterson (2010) nenalezly rozdíly v maskulinitě či feminitě gender-role behavior u chlapců ani u dívek. Vzorek chlapců z rodin, ve kterých nejsou otcové, ze studie MacCallum a Golombok (2004) byl více feminní ($d=0,25$; $p<0,05$) než chlapci z kompletních heterosexuálních rodin, ale stejně maskuliní, bez vlivu sexuální orientace rodičů.

Autoři Green et al. (1996) zkoumali v rámci genderového vývoje řadu proměnných. U 7 z nich (64%) se neprokázal signifikantní rozdíl mezi dětmi lesbických a heterosexuálních matek, ale ukázalo se, že dcery lesbických matek projevovaly častější cross-dressing, vybíraly si více mužských povolání a častěji si hrály s autíčky a puškami (v pořadí $d= -0,75$; $0,90$; $-1,40$; $-1,05$; vše $p<0,05$).

Ze 4 aspektů, resp. 7 kategorií genderového vývoje, které zkoumaly Fulcher, Sutfin a Patterson, se signifikance projevila u jedné kategorie: děti lesbických rodičů vnímaly genderové přestupky chlapců jako závažnější ($d=0,40$; $p<0,05$). Při důkladnější analýze autorky zjistily, že efekt sexuální orientace rodičů zmizí, pokud se kontroluje vliv dělby práce mezi rodiči a rodičovských postojů k gender-role behavior.

Konečně studie Bos a Sandfort (2010) našla rozdíl mezi zkoumanou a kontrolní skupinou v 7 složkách genderového vývoje ($d=0,30$; $p<0,001$), přičemž z kontrastů plyne, že děti lesbických a heterosexuálních

rodičů vnímají stejnou genderovou typičnost, genderovou spokojenost a tlak od vrstevníků na genderové přizpůsobení, ale děti lesbických rodičů vnímají menší tlak na přizpůsobení od rodičů, v menší míře vnímají příslušníky svého pohlaví jako lepší než pohlaví opačného a jsou si méně jisté svým budoucím heterosexuálním vztahem (v pořadí $d=0,08$; $p<0,05$; $d=0,19$; $p<0,001$; $d=0,05$; $p<0,05$).

DISKUSE

Cílem této systematické review bylo poskytnout přehled studií, které zkoumají sexuální orientaci, genderový vývoj a gender-role behavior potomků homosexuálních rodičů, popsat je, analyzovat a interpretovat a v závěrečné fázi identifikovat problémy a pokusit se navrhnout jejich řešení. Oproti obavám o nejasnosti výsledků, které vznesli někteří zmínění autoři (Baumrind, 1995; Cameron & Cameron, 1997), jsou závěry konečného vzorku 13 studií překvapivě konzistentní (až na výjimku, která je diskutována později), přesto je však nutno zohlednit mnohé metodologické nedostatky. Co se týče zkoumaných osob a proměnných, ze všech studií pouze dvě zkoumaly gay otce, zbytek výzkumů se zaměřoval pouze na lesbické matky, přičemž sexuální orientace byla předmětem 6 studií, gender-role behavior také předmětem 6 studií a 3 studie zkoumaly genderový vývoj.

Sexuální orientace

Protože pouze autoři dvou studií provedli srovnání s kontrolní skupinou, lze jen obtížně dělat globální závěry. Na základě těchto dvou studií by se dalo říct, že sexuální orientace rodičů nemá vliv na sexuální orientaci dětí, neboť obě statistické analýzy ukázaly nesignifikantní výsledek. To ale pouze v případě, že by stejně jako Golombok a Tasker (1996) i Golombok a Badger (2010) použily Kinseyho Self-Ratingovou nebo jinou škálu místo pouhého dotazu na pohlaví romantického partnera (nutno dodat, že Kinseyho škála také není dokonalá, například protože nezahrnuje možnost asexuality). Pomineme-li možnou sociální žádoucnost, která by se i přes blindness mohla projevit, zůstává stále problém v tom, že případní homosexuální potomci rodičů mohli být zahrnuti ve skupině adolescentů, která momentálně nemá romantického partnera, a tím pádem by nebyli odhaleni. Podobný problém by měla i studie Wainright, Russel a Patterson (2004), která by vzhledem k metodě zjišťování nerozpoznala sexuální orientaci adolescentů, kteří zatím neprožili žádný romantický ani sexuální vztah (jejich výsledky ale stejně kvůli neúplnosti dat nelze publikovat, pravděpodobně proto, že při analýze chí-kvadrátu by v očekávaných buňkách bylo $N < 5$, a takové výsledky jejich smlouva s Add Health zakazuje publikovat, to je ovšem pouze spekulace).

Studie bez kontrolní skupiny, které reportují pouze frekvence, jsou na tom z hlediska měření poměrně dobře: Bailey et al. (1995) i Gartrell, Bos a Goldberg (2011) používají Kinseyho Self-Rating a respondenti jsou blind (u Baileyho je to lehce diskutabilní, neboť samotný výběr vzorku, kde autoři hledali gay muže s alespoň 17 let starými syny, by mnoha účastníkům mohl naznačit, co studie zkoumá) a Cameron s Cameronem (1996) pokládají jasnou otázku o tom, jak se jedinec sexuálně identifikuje (můžeme ale spekulovat, jak „pochtivě“ respondenti vyplní Sex Survey o víc jak 500 otázkách). Výsledek Baileyho et al. se zdá být v souladu s Kinseyho reporty (Kinsey et al., 1998b), které udávají, že až 12 % mužů ve věku 20-35 let se identifikuje v bisexuálním a homosexuálním spektru. Stejně tak těmto reportům (Kinsey et al., 1998a) odpovídají výsledky Gartrell, Bos a Goldberg, protože ženy se ve věku 20-35 let podle Kinseyho identifikují v bisexuálním a homosexuálním spektru až v 16 % případů. Je ale také nutno zmínit, že podle Diamonda a

Butterworta (2008) dvě ze tří žen v průběhu života změni označení své sexuální identity. Výsledky Camerona a Camerona nelze interpretovat, neboť vzorek 6 lidí je silně nedostatečný.

Co se týče dalších zjištění Gartrell, Bos a Goldberg (2011) a Golombok a Tasker (1996), že dcery (v prvním a druhém případě) a synové (v druhém případě) lesbických matek jsou tzv. sexuálně flexibilnější (dovedou si představit, že budou v romantickém vztahu s osobu stejného pohlaví a častěji takový vztah prožili, ať už romantický nebo sexuální), je nutné poznamenat, že tyto projevy chování nemusí odpovídat sexuální orientaci, jak ostatně Golombok a Tasker ukázaly, protože i přes vysokou velikost účinku u prožití a zvažování nebyl rozdíl v sexuální orientaci signifikantní. Pravděpodobná příčina tohoto rozdílu může spočívat v otevřenějším rodinném prostředí, které lesbické páry vytvářejí – díky němu pak mohou jejich děti častěji prožívat stejnopohlavní kontakty anebo se k nim snadněji před výzkumníkem přiznají, protože chybí rodinná stigmatizace. Zjištění o korelaci lesbických vztahů matky a stejnopohlavní přitažlivosti s vysokou velikostí účinku napovídá alespoň o částečné platnosti teoretických konstruktů teoretiků sociálního učení.

Závěry těchto šesti studií lze redukovat ve dvou krocích: 3 studie, které používají adekvátní metodu měření a nemají velmi malý vzorek, zjistily, že mezi dětmi homosexuálních a heterosexuálních rodičů nejsou rozdíly v sexuální orientaci anebo se frekvence neheterosexuální identity pohybuje v běžných mezích. V druhém kroku, kde by zůstaly pouze adekvátně měřené studie, které srovnávají zkoumané osoby s kontrolní skupinou, by zůstala pouze 1 studie a i ta dochází ke stejným výsledkům. Můžeme tedy říct, že i přes to, že jsou potomci lesbických matek sexuálně flexibilnější, v sexuální orientaci se potomci homosexuálních rodičů neliší od svých vrstevníků. Otázkou ale zůstává, nakolik je vzorek 3 (resp. 1) studií reprezentativní, zvláště když studie Baileyho et al. má poměrně nízkou externí validitu a diskutabilní validitu interní (kvůli žádoucnosti a rozdílům v relativních hodnotách mezi reporty otců a synů dohromady a reporty pouze synů) a ve více jak polovině studií u účastníků proběhla změna rodinného kontextu (v případě platnosti environmentálního vlivu by se vliv sexuální orientace rodičů nemusel projevit a čísla by tak byla podhodnocená).

Gender-role behavior

Výsledky studií zkoumající gender-role behavior jsou poměrně jasné. Žádné rozdíly s ohledem na sexuální orientaci rodičů nezjistily studie Brewaeys et al. (1996), Golombok et al. (2003) a MacCallum, Golombok (2004) ani Farr, Forssell a Patterson (2010), kteří navíc obohatili výsledky i o děti gay otců. Studie MacCallum a Golombok sice ukázala signifikantní rozdíl, ten se ale projevil mezi tzv. father-absent a father-present rodinami a měl nízkou velikost účinku – zdá se tedy, že maskulinitu chlapců lehce ovlivňuje přítomnost nebo nepřítomnost otce spíše než sexuální orientace rodičů.

Studie Brewaeys et al. má navíc vysokou externí validitu (100% vzorek lesbických matek podstupujících umělé oplodnění), stejně jako studie Golombok et al. (ALSPAC), a Farr, Forssell, Patterson. MacCallum a Golombok mají externí validitu na střední úrovni, protože přes vysokou návratnost se stále jedná o příležitostné vzorky. Interní validita tří studií je v pořádku, ale zčásti chybí údaje o blindness. U studie Farr, Forssell a Patterson je diskutabilní, zda u dětí mladších 2 let je metoda adekvátní (jejich rozsah byl 1-6).

Zdá se tedy, že sexuální orientace rodičů nemá na gender-role behavior potomků žádný vliv, a pokud, tak prostřednictvím strukturálních proměnných, které se se sexuální orientací spojují, ale nevážou se pouze

k ní (i v rodinách vedených heterosexuálními matkami samoživitelkami chybí otec a rodiny mohou vytvářet uvolněnější atmosféru s méně stereotypy).

Genderový vývoj

Jelikož studie Green et al. (1986) nerozlišuje jasně, která položka zkoumá kterou proměnnou, je zahrnuta pro přehlednost pouze zde stejně jako studie Fulcher, Sutfin a Patterson (2008), která tyto konstrukty částečně zaměňuje. Green et al. zastupují nejstarší studii v této systematické review a z celé práce je tento fakt znát. Autoři vycházejí v teorii pouze ze tří zdrojů, z nichž Green je autorem dvou z nich. Toto se odráží i v praktické části, neboť rodičům jsou pokládány sady testů a dotazníků, u kterých není jasné, co měří. Externí validita není příliš vysoká kvůli příležitostnému výběru a velkému věkovému rozsahu dětí. Z 11 proměnných byla neparametrická korelace signifikantní u čtyřech, přičemž není jasné, o čem svědčí míra hry s autičky a zbraněmi a cross-dressing u děvčat. Zajímavým výsledkem je ovšem větší flexibilita sex-typed preferencí u dcer, neboť statisticky je tento rozdíl velmi silný a v jiné studii, která stejnou proměnnou zkoumala jinou metodou, se rozdíl neprojevil vůbec (Fulcher, Sutfin a Patterson). Bohužel kvůli nedostatečným informacím o metodě nelze odvodit, proč jsou tyto výsledky nekonzistentní (jediné, v čem se studie významně liší, je blindness tazatele – u novější studie není uvedena a tak je možné, že tazatelovo očekávání mohlo ovlivnit výsledky v případě, že by nebyl blind k typu rodiny).

Nejjasnější vymezení genderového vývoje poskytují Bos a Sandfort (2010), kteří se řídí definicí Egana a Perryho (2001), jenž chápou genderový vývoj v multidimenzionálním pojetí. Slabostí tohoto výzkumu je ovšem ne příliš vysoká externí validita (nízká návratnost, příležitostný vzorek, poměrně vzdělaní rodiče) a nízká reliabilita metod (některé subškály mají méně než 0,7), které jsou jinak vydařené a adekvátně použité. Celkový rozdíl v genderovém vývoji má střední velikost účinku, ale mnohem zajímavější jsou jednotlivé kontrasty. Rozdíl totiž nebyl signifikantní v těch složkách genderového vývoje, které Egan a Perry považují za klíčové (genderová typičnost a genderová spokojenost), ale v těch, které považují za vedlejší. To, že děti lesbických rodičů v této studii prožívají menší tlak na genderové přizpůsobení, osobně považují za pozitivní rozdíl (i když velikost účinku je téměř nulová) stejně jako fakt, že v menší míře podléhají intergroup biasu (kde je statistický rozdíl již o něco větší). Otázkou zůstává, jak interpretovat větší míru sexual questioning u dětí lesbických rodičů. Samotný statistický výsledek ($d=0,05$; $p<0,05$) nemá příliš velkou váhu, především je ale nutné se ptát, jak adekvátní je zjišťovat vidinu budoucího heterosexuálního vztahu u desetiletých dětí, když se sexuální orientace může probouzet mnohem později.

Více otazníků visí nad výzkumem Fulcher, Sutfin a Patterson z roku 2008 především kvůli měřicím nástrojům. Nejenže mají většinou malou reliabilitu a není jasné, nakolik jsou validní, ale například u Sex-Role Learning Indexu je nutno pozastavit se nad tím, jak jsou výsledky adekvátní. Tazatel se ptá dítěte, jak moc by danou aktivitu chtělo vykonávat. Byl by rozdíl, kdyby dítě hrající si s čajovým setem na obrázku bylo děvče nebo chlapec? Neposiluje pohlaví osoby na obrázku implicitně stereotypní volbu? Stejná připomínka platí pro obrázky dospělých jedinců: dítě by asi odpovídalo jinak, kdyby na obrázku byla letuška a kdyby na něm byl stevard. Není také jasný teoretický základ pro zahrnutí vnímání závažnosti genderových přeštoků jako součásti genderového vývoje, i když logicky smysl dává. I přes veškeré výtky je ale pravděpodobné, že by se případný nežádoucí vliv měřicího nástroje projevil u kontrolní skupiny stejně jako u

zkoumané, a tak výtka zůstává především k nižší externí validitě způsobené vysokým vzdělání rodičů a příležitostným výběrem. Veškeré rozdíly v jednotlivých složkách genderového vývoje na základě sexuální orientace rodičů nebyly signifikantní. Jediný statisticky významný efekt sexuální orientace rodičů byl nalezen ve vnímání genderových přestupků páchaných chlapci a ten se ztratil s vložením rodičovských postojů k gender-role behavior a rovnovážnosti dělby práce jako kovariátu. Jinými slovy děti rodičů s tolerantnějšími postoji k gender-role behavior vnímají genderové přestupy s mužským aktérem jako méně závažné bez rozdílu sexuální orientace rodičů.

Zdá se tedy, že sexuální orientace rodičů nemá přímý vliv na základní aspekty genderového vývoje. Tyto výsledky jsou zcela konzistentní s dřívějšími studii (Fagot & Leinbach, 1995; Tenenbaum & Leaper, 2002) i se zmíněnou studií MacCallum a Golombok (2004) a potvrzují domněnku, že genderový vývoj ovlivňují spíše procesní než strukturální proměnné.

Metodologické poznámky

Téměř všechny studie měly společné jedno: malý vzorek. 6 studií zkoumalo méně než 40 potomků a žádná ze studií nepřekročila hranici 100 zkoumaných osob. Při zkoumání skrytých populací je to logické, ale tento fakt snižuje možnosti generalizace výsledků. Přesto se někteří autoři pokusili udělat všechno proto, aby externí validitu svých výzkumů zvýšili. Farr, Forssell a Patterson (2010) jako jediní provedli bootstrapping, ale například Brewaeys et al. (1996) získali ke svému výzkumu všechny lesbické matky, které v rozsahu pěti let na jedné klinice podstoupily umělé oplodnění; stejně tak výběr vzorku Golombok et al. (2003) je vyčerpávající a je pravděpodobné, že autoři získali většinu lesbických párů z dané oblasti. Kritická je externí validita u výzkumu Camerona a Camerona (1996), kteří tento fakt ovšem nijak nediskutují.

Metody měření gender-role behavior se zdají být adekvátními a reliabilními, nejasná je situace u měření genderového vývoje – pravděpodobně je to způsobeno nedostatečnou shodou v operacionalizaci konstruktu, neboť každý autor vidí genderový vývoj jinak a proto se liší i měřící nástroje, jejichž validita je spekulativní a reliabilita často malá. Zdálo by se, že sexuální orientace bude mít jasné měřící škály (Diamond a Butterworth (2008) uvádí, že jich je více než 180), ale ze šesti studií tři používají Kinseyho Self-Rating, kterému chybí asexuální spektrum, a dvě měří sexuální orientaci přinejmenším zvláštně.

Nepochopitelnou zůstává laxnost většiny autorů, kteří většinou neuvádějí informace alespoň o jednom ze tří vyžadovaných druhů blindness, což znesnadňuje hodnocení interní validity jejich výzkumů. Z některých studií šly tyto informace vyčíst mezi řádky, ovšem jak je vidět z výsledkové Tabulky 1, 18 z 39 údajů bylo zcela nedostupných.

Jako největší slabinu současného výzkumu považují nedostatečné zahrnutí gay otců a jejich dětí do výzkumů, neboť z jedné studie o sexuální orientaci jejich synů a jedné studie o gender-role behavior jejich dětí lze těžko soudit, jaký vliv má mužská homosexuální orientace rodičů na zkoumané proměnné u potomků.

Musíme také zhodnotit silné stránky výzkumů, neboť nasazení, s jakým autoři k výzkumům přistupují, je očividně často vysoké. I přes kritiku malých vzorků je dobré, že se v posledních dvou desetiletích podařilo najít i takové množství homosexuálních rodin, ať už kompletních či nekompletních, zvláště když s příchodem nového milénia lze pozorovat trend zkoumání plánovaných lesbických rodin. Studie navíc mají často velmi kvalitní teoretické základy (např. Golombok a Tasker, 1996; Bailey et al., 1995 nebo

Golombok et al., 2003) a návaznost teorie na praktickou část je inspirující. Oceňuji také snahu mnohých výzkumníků vybrat co nejpečlivěji kontrolní skupinu tak, aby byla shodná ve všech demografických proměnných.

Závěrem lze říci, že i když se téměř ke každé studii dají najít výtky, je tato skupina 13 článků unikátní a jejich výsledky se dají interpretovat, i když mnohdy s opatrností.

Diskurz a pozadí výzkumných otázek

Homosexualita obecně je stále velmi kontroverzní téma a homoparentalita je (zvláště na východ od ČR) na mnoha místech stále tabu. Musíme se proto ptát, jaké je pozadí výzkumných otázek položených ve zkoumaném vzorku studií. Jaká je ideologie, která za studiemi stojí? Odpovědět na tuto otázku by vyžadovalo nejen hlubokou znalost historického kontextu celého zkoumání i pozadí jednotlivých studií, ale také kvalitní analýzu diskurzu. Analýza diskurzu, která byla provedena v rámci této systematické review, poskytuje určitá zajímavá zjištění, je ale nutno brát v potaz, že nebyla hlavním cílem této studie, a proto je třeba interpretovat její výsledky s opatrností.

11 studií zachovalo akademický, místy až rigorózní diskurz, který byl ryze neutrální. Studie Greena et al. (1986) má lehce homofilní nádech. Vidět je to především v části výsledků a diskuze, kde nesignifikanční rozdíly rozebírá poměrně zdouhavě a signifikantní rozdíly, které by si zasloužily jemnou interpretaci, jsou často odbyty jednou dvěma větami. Stejně tak drobná výtka směřuje ke studii Farr, Forssell, Patterson (2010), kde autoři pečlivě uvádí směr nesignifikančních účinků ve prospěch homosexuálních rodin, ale už jej neuvádí v místech, kde by byl ve směru opačném. Je však možné, že to bylo pouhé nedopatření nebo nepozornost, proto byl jejich diskurz ve výsledkové tabulce uveden jako neutrální.

Závažnější ale byl problém u studie Camerona a Camerona (1996), která by si zasloužila samostatnou kapitolu. Pozadí těchto autorů je vysvětleno už v úvodu – jsou ve vedení organizace Family Research Institute, která systematicky vytváří studie, ze kterých se na první pohled zdá, že sexuální orientace rodičů negativně ovlivňuje spoustu vlastností jejich potomků. Způsob, jakým autoři interpretují výsledky, je zarážející především vzhledem k faktu, že tato studie vyšla v recenzovaném časopise. Na několika stranách udávají desítky číselných a procentuálních údajů, které s účelem výzkumu nemají téměř žádnou souvislost, a čtenáři tak dělá problém najít ta čísla, která skutečně potřebuje znát. Systematicky a účelně pak interpretují výsledky zavádějícím způsobem: například fakt, že 1 z 6 zkoumaných osob byla homosexuální, všude interpretují jako „50% míru homosexuality“ jen proto, že dvě osoby z těchto šesti byly mužského pohlaví a jeden z nich se identifikoval jako homosexuál. Nemluvě o tom, že autoři vycházejí pouze ze tří teoretických zdrojů a všechny tyto jsou vydány před rokem 1975. Nejvíce zarážející jsou ovšem ideologická tvrzení typu:

„Common opinion holds that, like drug use, homosexuality is a learned pathology (...)“

„Most studies have been conducted and reported by those sympathetic to the *homosexual movement*.“

„We are not surprised if parents who enjoy beer produce disproportionate numbers of beer-drinking children (...) It would be rather surprising, therefore, if parental sexual orientation and behavior had no influence on progeny.“

„Traditional opinion holds that homosexual parents would tend to have the following effects upon children (...) 3) because *the parent's worldwide and behavioural standards are disturbed (...)*“

I kdyby výsledky jejich studie byly přijatelné z metodologického hlediska, jejich interpretace by byla přinejmenším bolestná z hlediska morálního.

Další studie – návrh řešení

V současné době by bylo třeba provést sérii dlouhodobých výzkumů se vzorky o alespoň 100 dětech homosexuálních rodičů, a to jak lesbických, tak gay párů, kde děti vyrůstají od narození. Bylo by třeba k nim pečlivě vybrat kontrolní skupinu tak, aby mezi skupinami byla co největší shoda a zamezilo se případnému vlivu jiných proměnných než sexuální orientace rodičů, a tuto kontrolní skupinu zkoumat na stejné proměnné, aby se daly dělat kvalitní a dostačující statistické analýzy. Mělo by se provést více studií zkoumajících sexuální orientaci s přihlédnutím k sexuálnímu chování a případné flexibilitě, aby tyto dva konstrukty byly jasně odlišeny a aby se ujasnilo, proč výsledky s teorií souhlasí jen částečně.

Především je ale třeba řídit se novými poznatky, které naznačují, že genderový vývoj ovlivňují spíše procesní než strukturální proměnné. Mělo by se přijít na to, jaké jsou odlišné procesy v lesbických/gay a heterosexuálních rodinách a zkoumat u většího množství lidí vztah těchto proměnných s genderovým vývojem nezávisle na sexuální orientaci, aby se ukázalo, na jakém místě v hierarchii vlivu sexuální orientace stojí (jinými slovy mohou existovat procesní proměnné, které se mohou vyskytovat ve stejné míře u heterosexuálních i homosexuálních párů, ale mohou být těsněji spjaty právě s homosexuálními páry, např. postoje k genderovému chování dětí). Především by se ale autoři měli shodnout na operacionalizaci genderového vývoje, ať jsou teoretické základy studií konzistentní. Je také důležité věnovat se rozdílům, které ukazují, že děti homosexuálních rodičů mohou mít v některých proměnných lepší (či výhodnější) vývoj než děti heterosexuálních párů (například intergroup bias nebo pocíťovaný tlak na přizpůsobení).

Limity systematické review

Největším omezením této systematické review je možný publication bias. Vzhledem k omezenému počtu dostupných databází a omezeným jazykovým možnostem autora je možné, že se některé studie, které by splnily všechna kritéria výběru, do review nedostaly.

Za nedostatek může být považován i krátký teoretický základ, ale ten logicky vychází z podstaty review a průběhu jejího vytváření: přirozeně v úvodní části nejsou zahrnuty empirické části studií, které jsou vzorkem samotné empirické části této review. Tento nedostatek by měl být nahrazen větším prostorem pro vysvětlení, proč je tato review užitečná pro společnost i odbornou veřejnost.

Omezením je také nekvalifikovaná analýza diskurzu, ale její možnosti jsou diskutovány výše.

Všechny tyto nedostatky ovšem nebrání tomu, aby se výsledky této systematické review daly interpretovat. S opatrností je však nutno přihlížet k některým samotným výzkumům.

Závěr

Tato systematická review nenašla významné rozdíly mezi skupinami 499 dětí homosexuálních rodičů a 990 dětí heterosexuálních rodičů v sexuální orientaci, gender-role behavior ani základních aspektech gendero-

vého vývoje. Bylo nalezeno několik rozdílů ve vedlejších aspektech genderového vývoje, ale po hlubší analýze bylo zjištěno, že je ovlivňují spíše procesní (například postoje rodičů) než strukturální proměnné (sexuální orientace rodičů). Ty rozdíly, u kterých byl efekt sexuální orientace rodičů statisticky významný, byly často metodologicky diskutabilní anebo hodnotově nejasné (subjektivní otázka, zda jsou nebo nejsou tyto rozdíly pro děti prospěšné). Významné rozdíly byly nalezeny u dětí homosexuálních rodičů, které jsou podle dostupných studií sexuálně flexibilnější a přesto, že jsou heterosexuální ve stejné míře jako děti heterosexuálních rodičů, prožívají častěji homosexuální romantické či sexuální vztahy. Je už ale na individuálním posouzení, zda jsou tyto výsledky „v zájmu dítěte“. Protože některé výzkumy byly metodologicky či ideologicky špatné, některým chyběla externí či interní validita a některé výstupy postrádají statistická srovnání, je třeba výsledky všech studií brát s opatrností vzhledem k výtkám uvedeným v textu a generalizovat je lze z velké části pouze na rodiny vedené lesbickými matkami, protože výzkumy o gay otcích chybí.

Přesto je ale na závěr nutno říct, že obavy o zdravý vývoj dítěte podle existujících studií nejsou na místě, neboť se jejich vývoj ve většině aspektů obsáhnutých v této studii neliší od vývoje dětí z tradičních heterosexuálních rodin. Výsledky zkoumaných studií naznačují, že společnost se může stavět k homoparentalitě pozitivněji a že zákonodárci mají odborný podklad pro to, aby mohli legislativní situaci homosexuálních rodičů a jejich dětí zlepšit a povolit adopce dítěte partnera a společné adopce homosexuálními páry.

LITERATURA

1. Allen, M., & Burrell, N. (1996). Comparing the impact of homosexual and heterosexual parents on children: Meta-analysis of existing research. *Journal of Homosexuality*, 32, 19–35.
2. American Psychological Association. (2008). *Answers to your questions: For a better understanding of sexual orientation and homosexuality*. Washington, DC: Author. Staženo 12. 3. 2014 z www.apa.org/topics/orientation.pdf
3. American Psychological Association. (2005). *Lesbian & Gay Parenting*. Washington, DC: Author. Staženo 12. 1. 2014 z <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/parenting-full.pdf>
4. Anderssen, N., Amlie, C., & Ytterøy, E. A. (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents. A review of studies from 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43(4), 335–51. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12361102>
5. Averett, P., Nalavany, B., & Ryan, S. (2009). An Evaluation of Gay/Lesbian and Heterosexual Adoption. *Adoption Quarterly*, 12(3-4), 129–151. doi:10.1080/10926750903313278
6. Bailey, J. M., Bobrow, D., Wolfe, M., & Mikach, S. (1995). Sexual orientation of adult sons of gay fathers. *Developmental Psychology*, 31(1), 124–129. doi:10.1037//0012-1649.31.1.124
7. Baumrind, D. (1995). Commentary on sexual orientation: Research and social policy implications. *Developmental Psychology*, 31, 130–136.
8. Blakemore, J. E. O., Berenbaum, S. A., & Liben, L. S. (2009). *Gender development*. New York: Taylor & Francis.
9. Bos, H. M. W., van Balen, F., & van den Boom, D. C. (2004). Experience of parenthood, couple relationship, social support, and child-rearing goals in planned lesbian mother families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 755–774.
10. Bos, H., & Sandfort, T. G. M. (2010). Children's Gender Identity in Lesbian and Heterosexual Two-Parent Families. *Sex Roles*, 62(1-2), 114–126. doi:10.1007/s11199-009-9704-7
11. Brewaeyns, a, Ponjaert, I., Van Hall, E. V, & Golombok, S. (1997). Donor insemination: child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction (Oxford, England)*, 12(6), 1349–59. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9222029>
12. Cameron, P. (2006). Children of homosexuals and transsexuals more apt to be homosexual. *Journal of Biological Science*, 38, 413–418.
13. Cameron, P., & Cameron, K. (1996). Homosexual parents. *Adolescence*, 31(124), 757–76. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/8737511>
14. Cameron, P., & Cameron, K. (1997). Did the APA misrepresent the scientific literature to courts in support of homosexual custody? *Journal of Psychology*, 131, 313–332.
15. Český statistický úřad. (2011). *Sčítání lidí, domů a bytů: analýza*. Staženo 2. 2. 2014 z http://www.scitani.cz/csu/produkty.nsf/produkty?openform&:2012-E_1.13
16. Diamond, L. M., & Butterworth, M. (2008). Questioning gender and sexual identity: Dynamic links over time. *Sex Roles*, 59, 365–376.

17. Dittman, R. W., Kappes, M. E., & Kappes, M. H. (1992). Sexual behavior in adolescent and adult females with congenital adrenal hyperplasia. *Psychoneuroendocrinology*, *17*, 1–18.
18. Egan, S. K., & Perry, D. G. (2001). Gender identity: a multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment. *Developmental Psychology*, *37*, 451–463.
19. Fagot, B. I., & Leinbach, M. D. (1995). Gender knowledge in egalitarian and traditional families. *Sex Roles*, *32*, 513–526.
20. Farr, R. H., Forssell, S. L., & Patterson, C. J. (2010). Parenting and Child Development in Adoptive Families: Does Parental Sexual Orientation Matter? *Applied Developmental Science*, *14*(3), 164–178. doi:10.1080/10888691.2010.500958
21. Fond, G., Franc, N., & Purper-Ouakil, D. (2011). Homoparentalité et développement de l'enfant. *L'Encéphale*, *38*(1), 10–15.
22. Fulcher, M., Sutfin, E. L., & Patterson, C. J. (2008). Individual Differences in Gender Development: Associations with Parental Sexual Orientation, Attitudes, and Division of Labor. *Sex Roles*, *58*(5-6), 330–341. doi:10.1007/s11199-007-9348-4
23. Gartrell, N. K., Bos, H. M. W., & Goldberg, N. G. (2011). Adolescents of the U.S. National Longitudinal Lesbian Family Study: sexual orientation, sexual behavior, and sexual risk exposure. *Archives of Sexual Behavior*, *40*(6), 1199–209. doi:10.1007/s10508-010-9692-2
24. Gato, J., & Fontaine, A. M. (2013). Anticipation of the sexual and gender development of children adopted by same-sex couples. *International Journal of Psychology*, *48*(3), 244–53. doi:10.1080/00207594.2011.645484
25. Goldberg, A. E. (2009). *Lesbian and gay parents and their children: Research on the family life cycle*. 2009. Washington, DC: American Psychological Association.
26. Golombok, S., & Badger, S. (2010). Children raised in mother-headed families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers, at early adulthood. *Human Reproduction (Oxford, England)*, *25*(1), 150–7. doi:10.1093/humrep/dep345
27. Golombok, S., Perry, B., Burston, A., Murray, C., Mooney-Somers, J., Stevens, M., & Golding, J. (2003). Children with lesbian parents: A community study. *Developmental Psychology*, *39*(1), 20–33. doi:10.1037/0012-1649.39.1.20
28. Golombok, S., & Tasker, F. (1996). Do parents influence the sexual orientation of their children? Findings from a longitudinal study of lesbian families. *Developmental Psychology*, *32*(1), 3–11. doi:http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.32.1.3
29. Goodman, G. S., Emery, R. E., & Haugaard, J. J. (1998). Developmental psychology and law: Divorce, child maltreatment, foster care and adoption. In W. Damon, I. E. Sigel, & K. A. Renninger (Eds.), *Handbook of child psychology* (pp. 775–874). New York: Wiley.
30. Gottman, J. S. (1990). Children of gay and lesbian parents. In F. W. Bozzet & M. B. Sussman (Eds.), *Homosexuality and family relations* (pp. 177–196). New York: Haworth Press.
31. Green, R. (1978). Sexual identity of 37 children raised by homosexual or transsexual parents. *American Journal of Psychiatry*, *135*, 692–697.

32. Green, R., Mandel, J. B., Hotvedt, M. E., Gray, J., & Smith, L. (1986). Lesbian mothers and their children: a comparison with solo parent heterosexual mothers and their children. *Archives of Sexual Behavior, 15*(2), 167–184. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3718205>
33. Halvorsen, M. S., & Joner, A. (1999). Barns oppvekst i lesbiske parforhold. *Ttdsskrift for Norks Psykologforening, 36*, 514–522.
34. Hoeffler, B. (1981). Children's acquisition of sex-role behavior in lesbian-mother families. *American Journal of Orthopsychiatry, 51*, 536–544.
35. Kendler, K. S., Thornton, L. M., Gilman, S. E., & Kessler, R. C. (2000). Sexual orientation in a U.S. national sample of twin and non-twin sibling pairs. *American Journal of Psychiatry, 157*, 1843–1846.
36. Kinsey, A., Pomeroy, W., & Martin, C. (1998a). *Sexual behavior in the human female* (p. 842). Bloomington: Indiana University Press.
37. Kinsey, A., Pomeroy, W., & Martin, C. (1998b). *Sexual behavior in the human male* (p. 804). Bloomington: Indiana University Press.
38. Lytton, H., & Romney, D. M. (1991). Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 109*, 267–296.
39. MacCallum, F., & Golombok, S. (2004). Children raised in fatherless families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*(8), 1407–1419. doi:10.1111/j.1469-7610.2004.00324.x
40. Martin, C. L. (1993). New directions for assessing children's gender knowledge. *Developmental Psychology, 13*, 184–204.
41. McCandlish, B. M. (1987). Against all odds: Lesbian mother family dynamics. In F. W. Bozett (Ed.), *Gay and lesbian parents* (pp. 23–36). London: Praeger.
42. Parlament ČR. (1963). Zákon o rodině. Praha.
43. Parlament ČR. (2006). Zákon o registrovaném partnerství. Praha.
44. Parlament ČR. (2011). Zákon o specifických zdravotních službách. Praha.
45. Pascoe, C. J. (2007). *Dude, you're a fag: Masculinity and sexuality in high school*. Berkeley: University of California.
46. Patterson, C. J. (1992). Children of Lesbian and Gay Parents. *Child Development, 63*(5), 1025–1042.
47. Rivers, I., & Noret, N. (2008). Well-being among same-sex- and opposite-sex-attracted youth at school. *School Psychology Review, 37*, 174–187.
48. Schumm, W. (2010). Children of homosexuals more apt to be homosexuals? A reply to Morrison and to Cameron based on an examination of multiple sources of data. *Journal of Biological Science, 42*(6), 721–742.
49. Tasker, F., & Patterson, C. J. (2007). Research on lesbian and gay parenting: Retrospect and prospect. *Journal of GLBT Family Studies, 3*, 9–34.
50. Tenenbaum, H., & Leaper, C. (2002). Are parents' gender schemas related to their children's gender-related cognitions? A meta-analysis. *Developmental Psychology, 38*(4), 615–630. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.38.4.615>

51. Turner, P. J., & Gervai, J. (1995). A multidimensional study of gender typing in preschool children and their parents: Personality, attitudes, preferences, behavior, and cultural differences. *Developmental Psychology, 31*, 759–772.
52. Wainright, J. L., Russell, S. T., & Patterson, C. J. (2004). Psychosocial adjustment, school outcomes, and romantic relationships of adolescents with same-sex parents. *Child Development, 75*(6), 1886–1898. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00823.x
53. Whitam, F. (1977). Childhood indicators of male homosexuality. *Archives of Sexual Behavior, 6*, 89–96.
54. Zuger, B. (1984). Early effeminate behavior in boys: Outcome and significance for homosexuality. *Journal of Nervous and Mental Disease, 172*, 90–97.

PŘÍLOHA 1

Šablona pro popis, kategorizaci a hodnocení studií.

Název:

Vydáno v:

TEORIE

Pozn.:

DESKRIPTIVA

Typ studie:

Prospektivní   Retrospektivní | Longitudinální   Jednorázový

- Rok zahájení studie: Věk dětí při zahájení:
- Lišili se účastníci s odmítnuvšími? V čem?
- Název studie:

Země původu vzorku:

VZOREK

Způsob získání

Příležitostný   Snowball   Náhodný | Systematický   Nesystematický

Návratnost: %

N	2LM	SLM	2GF	SHM	TF
---	-----	-----	-----	-----	----

---

rodiče

N	S	D	S	D	S	D	S	D	S	D
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

---

děti

Věk dětí: rozsah: m=   sd=

Míra shody vzorku s CG –

Změna rodiny? Kdy? Popis:

SBĚR DAT

Měřená proměnná:

sexuální orientace/preference

gender development

gender-role behavior

Popis metody

Druh metody:

Administrace:

Její validita, reliabilita:

Adekvátnost metody:

Blindness

tazatel ano ne

|

respondent

ano ne

|

kodér

ano ne

Pozn.:

Diskurz

Co dalšího zajímavého zjistili ve vztahu se sledovanými proměnnými?

Plusy

Minusy

Zhodnocení externí a interní validity

VÝSLEDKY

Proměnná:

Analýza

skupina A

skupina B

Výsledek:

=

=

Cohenovo d :

$d =$

$d =$